

**POŽEGA, GRGUREVO
i
TRADICIJSKO VINOGRADARSTVO
POŽEŠKOG KRAJA**

Zagreb, 2019

**Požega, Grgurevo
i
tradijsko vinogradarstvo požeškog kraja**

**Asesor, vl. Rahela Jurković
Zagreb, 2019.**

POŽEGA, GRGUREVO I TRADICIJSKO VINOGRADARSTVO POŽEŠKOG KRAJA

Uredila

Rahela Jurković

Autori

Vesna Vlašić

Goran Hruška

Maja Žebčević Matic

Ivica Ajanović

Rahela Jurković

Lektura

Lucija Kobić

Nakladnik

Asesor, vl. Rahela Jurković

Prijelom i grafičko oblikovanje i tisak:

GRAFO-i d.o.o., Požega

Naklada

200 komada

Fotografija na naslovnici: „Grgurevo u Požegi“ Dušan Mirković, 2009.

Crtež na zadnjoj stranici: „Grgurevski top“, Zoran Duniskvarić, 2019.

Fotografija na pozadini korica: „Vinograd na Sokolovcu“, Rahela Jurković, 2016.

ISBN 978-953-48711-0-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001038983.

Knjiga je izdana uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Grada Požege

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Rahela Jurković	Uvodne napomene	5
Vesna Vlašić	Gimnazija Požega	12
Goran Hruška	Požega u vrijeme osmanlijske vladavine i oslobođenje od Osmanlija	15
Maja Žebčević Matić	Grgurevo – jedinstveni vinogradarski običaj	18
Ivica Ajanović	Od Požege do Pariza. Stjepan Koyd – zaboravljeni zaslužnik hrvatskoga vinogradarstva i voćarstva	24
Rahela Jurković	Aktivnosti provedene u okviru programa „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“	28
	Fotografije	43

Dr. sc. Rahela Jurković

Uvodne napomene

Grgurevo je požeški vinogradarski običaj, ujedno i Dan grada koji se slavi 12. ožujka. Prema predaji, toga su se dana Požežani, predvođeni fra Lukom Ibršimovićem Sokolom, okupili na požeškome brdu Sokolovcu te su pucajući iz malih, ali nebojatih topova otjerali Turke iz Požege. Zbog velike buke koju su topovima stvarali Požežani Turci su se preplašeni povukli iz grada. Tako govori predaja, a Grgurevo je dobilo naziv po Grguru Velikom, čiji se spomendan sve do kraja 1969. godine slavio 12. ožujka. U novome rimskom kalendaru spomendan Grgura Velikog s 12. ožujka, dana njegove smrti, prebačen je na 3. rujna, dan njegova biskupskog ređenja. Tamarut piše da je do te promjene došlo stoga što je 12. ožujka redovito dolazio u korizmi kada se „zbog prednosti korizmenih dana ne može slaviti spomendan“, a „kršćani su dan smrti svojih mučenika i svetaca smatrali njihovim rođendanom koji su nastojali svake godine svečano proslaviti“¹. Međutim, 12. ožujka u Požegi se nastavio slaviti kao Grgurevo, zadržavajući pod tim imenom sjećanje na dan i proslavu oslobođenja Požege od osvajača pod kojima je Požega bila oko 150 godina. Grgurevo je prvenstveno vezano uz vinograde, zasađene na južnim obroncima Požeške gore, koji se uzdižu iznad samoga centra grada. U vinogradima se odvijaju proslave obilježene pucanjem iz malih topova, jelom, pićem, pjesmom, druženjem prijatelja, ali i svih onih koji se taj dan zateknu u vinogradima. Budući da je od 2000. godine Grgurevo i Dan grada Požege, ovaj se vinogradarski običaj posljednjih godina slavi na dva načina: jedan bi se mogao nazvati službenim, koji uključuje program koji osmišljavaju Grad i Turistička zajednica Grada Požege, a takav se program produžuje i na dane uoči samoga Grgureva, pogotovo kada Grgurevo pada na radne dane tjedna. Drugi je način slavljenja Grgureva onaj tradicijski, kako ga je nazvala etnologinja Maja Žebčević Matić², koji podrazumijeva privatne i intimne proslave Grgureva u krugu obitelji i prijatelja vinogradara. Ta se dva programa obično nadopunjuju i isprepliću te je tada Požega u jednoj posebnoj atmosferi slavlja, popraćenoj zvucima topovske paljbe koja dolazi

¹ Izvor: Tamarut, Ante. 1974. Temeljne značajke novog liturgijskog kalendara. *Bogoslovska smotra* 44/1: 78–87. <https://hrcak.srce.hr/36138>

² Vidjeti: Žebčević-Matić, Maja. 1996. Grgurevo – požeški vinogradarski običaj. *Radovi Hrvatskog društva folklorista*. Vol. 4: 203–212.

iz vinograda u brdima iznad grada. Posjetitelji i gosti izvan Požege dolaze taj dan u grad, a većina njih su oni koji redovito na Grgurevo posjećuju svoje požeške prijatelje u njihovim vinogradima. Međutim, ono što se može zamijetiti je i činjenica da je određeni broj vinogradara koji slave Grgurevo ušao u sedamdesete godine. Druga je činjenica neisplativost obrađivanja manjih, strmih parcela na kojima su zasađeni vinogradi u Požegi uz koje se veže ovaj običaj. Ove činjenice stoga dovode do pitanja u kojemu će se smjeru kretati obilježavanje Grgureva u godinama ispred nas, a ukazuju i na potrebu da se svijest o ovome zaštićenom kulturnom dobru možda treba snažnije razvijati među mlađim generacijama. Uključenost građana u proslave Grgureva posljednjih godina nije onakva kakvu bismo očekivali od jednoga takvog značajnog društvenog događanja u gradu, kako ćemo pojasniti u dijelu publikacije posvećenomu provedbi programa „Požega, Grgurevo i vinogradarstvo požeškog kraja“. Program je, naime, obuhvatio istraživanje o tome koliko je svijest o ovome zaštićenom kulturnom dobru u lokalnoj zajednici jaka i koliko je za Požežane bitno Grgurevo.

Godine 2007. Rješenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske (RH)³ utvrđeno je da požeški vinogradarski običaj Grgurevo ima svojstvo nematerijalnoga kulturnog dobra u smislu članka 9., stavka 1. i alineje 2. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine br. 69/99, 151/03 i 157/03) te je upisan u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara. Članak 9. (stavak 1. i alineja 2.) Zakona definira da „nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito folklornim stvaralaštvom u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote“.

U obrazloženju Rješenja navodi se između ostaloga sljedeće:

„Povod požeškom vinogradarskom običaju Grgurevu je sjećanje na konačnu bitku kojom je Požega oslobođena 150-godišnje turske vladavine. Svake godine 12. ožujka na obroncima Požeške gore zasađenim vinogradima, požeški vinogradari slave Grgurevo, običaj u kojemu uz pjesmu, jelo i pilo pucaju iz malih topova - mužara u spomen na konačno istjerivanje Turaka iz požeškog kraja 1688. godine pod vodstvom fratra Luke Ibrišimovića Sokola. Već više od tristotinjak godina, unatoč zabrani od 1945. do početka 80-tih,

³ Izvor: Rješenje Ministarstva kulture od 27. prosinca 2007. g., klasa UP/I^p-612-08/07-06/0458, ur. broj: 532-04-02-02/1-07-2.

kada je smatran nacionalističkim, običaj slavljenja Grgureva zadržao je u svojoj jezgri nekoliko osnovnih značajki kojima su s vremenom dodavani noviji elementi. Svako okupljanje u vinogradima na Grgurevo prate i priče o oslobođenju Požege od Turaka, u kojima se isprepliću predaje sa stvarnim povijesnim činjenicama. Jedna od pripovijesti govori kako su Požežani otjerali Turke iz Požege lukavstvom. Na brdu Sokolovcu sakupio se narod te, pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića Sokola, pucao iz malih, neubojitih, ali vrlo glasnih mužara, stvarajući toliku buku da su se Turci povukli misleći da se radi o vrlo jakom neprijatelju. Druga varijanta pripovijesti navodi da je narod lukavstvom istjerao Turke preko brda Sokolovca kroz tjesnac Jagodnjak, tako što su Kata, Mara i Jela, te ostale Požežanke bacale sa vrha brda kamenje na Turke, velikom bukom stvarajući privid kao da se radi o jakoj vojnoj sili... Mjesto održavanja običaja su vinogradi na južnim obroncima požeških brda - Sokolovcu, Velikom kamenu, Garevici, Vranovcu i Vranduku. Podaci za Požegu početkom 18. stoljeća, dakle dvadesetak godina poslije bitke, pokazuju da su od 160 obitelji, 122 imale svoje vinograde koji su gradu donosili znatne prihode. Uslijedila je dakle, logična veza brda, gdje se po legendi vodila bitka, vinograda na tim površinama i vinogradara kao prenosilaca legende i običaja. Vinogradi na tim brdima su tijekom vremena mijenjali vlasnike, ali su to uvijek bili Požežani, bogatiji građani, uglavnom obrtnici i intelektualci, tako da je oduvijek postojalo pogodno tlo za održavanje ovakve tradicije. Vinogradari su i u vrijeme zabrane obavljanja običaja, na Grgurevo odlazili u svoje vinograde s obiteljima i uskim krugom prijatelja, te tako spasili običaj od zatiranja. Element po kojem se Grgurevo najviše pamti i po čemu je najviše vezan za legendu o istjerivanju Turaka i spomenutu bitku jest pucanje. Iz poznatih izvora saznajemo da se najčešće pucalo iz *mužara* - lijevanih gusenih cijevi malih promjera, koji su djelomično ukapani u zemlju, te nabijani ciglom, zemljom i barutom. Vremenom su mužari dobivali postolja na kotačima, pa se sada nazivaju *topovi* ili *topići*. Svaki vinogradar sam sebi daje izraditi top, te mu nadijeva i ime. Najčešća imena su Luka, Grgur, Grga, Sokol. Među vinogradarima postoji natjecateljski duh čiji će top biti ljepši, te koji će se dalje čuti... Nekada je pucanje iz mužara bilo uobičajeno ne samo za Grgurevo, nego i prilikom ostalih svetkovina koje je slavio grad (Tijelovo, Vidovo, Presveto Trojstvo), te za svih značajnijih svečanosti (posvećivanje zastave, otkrivanje spomenika). Danas se iz mužara puca jedino za Grgurevo, iako postoji tendencija da se u sklopu vraćanja tradicionalnih običaja u Požegi ponovo uvede pucanje za svetačke blagdane.

Nadalje, bitan element koji Grgurevo povezuje s drugim vinogradarskim običajima (Vincekovo, Martinje), jest pjevanje prigodnih pjesama, te pretjerivanje u jelu i pilu. Pjesme koje su vinogradari pjevali bile su uvijek u skladu s vremenom tj. podložne promjenama. Pjevale su se uglavnom u narodu popularne pjesme, (od lokalnih – 'U Požegi na Orljavi', do šire poznatih domoljubnih pjesama – 'Ustani bane' ili 'U boj, u boj'). Mnoge su pjesme nacionalnog karaktera zabranjivane, pa su pjevane tajno po vinogradarskim kolibama. Jelo i piće nosilo se nekada u brdo u naprtnjačama. To su bili uglavnom domaći suhomesnati proizvodi (slanina, kobasica, kulen) koji su trebali utažiti glad dok se ne pripravi paprikaš ili hajdučki ćevap, a u novije vrijeme, pored domaćih narezaka pravi se i čobanac (poslije osamdesetih). Tko ima ugledne goste, ili više njih, znade ispeći janje ili prase. Pilo se isključivo vino, kao i danas. Svatko ima svoju mjeru, ali poznata je uzrečica: 'Pije se sve dok se ne istjeraju Turci', tj. dok ima vina. Često puta, sjećanja s proslave Grgureva prepričavana su baš po zgodama koje su se desile uslijed prekomjernog pijenja vina. S obzirom da se običaj Grgureva obnaša tristotinjak godina, kroz povijesne izvore i literaturu može se pratiti njegova modifikacija, dodavanje novih elemenata stjecanih tijekom vremena. Zajednička je poveznica kontinuirana afirmacija običaja u lokalnoj društvenoj sredini. Tako se 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća običaj redovito prati u požeškim tjednim novinama *Slavoncu* i *Požeškim novinama* koje o njemu pišu u dobronamjernom i šaljivom tonu. Nakon stagnacije od 1945. do 70-ih godina prošlog stoljeća, Grgurevo aktivno nastoji oživjeti neformalna skupina koja se nazvala 'Društvo barutara 12. ožujka', a koja sa svojih dvanaest članova djeluje do danas. Mnogo ambicioznije društvo nastalo s izravnom namjerom očuvanja ovog običaja je *Društvo sveti Grgur*, osnovano 1992. godine. Prema statutu, osnovni je cilj Društva 'svestrano zalaganje za očuvanje tradicije požeškog kraja s proslavom Grgureva kao očuvanog običaja i tradicije grada Požege'. Stoga su njegovi članovi, u svojim povijesnim odorama Građanske straže, nezaobilazni sudionici svake javne manifestacije u Požegi, a osobito Grgureva. Svoju punu afirmaciju običaj Grgureva doživio je u novije vrijeme kada je na poticaj Društva svetog Grgura 12. ožujka proglašen Danom Grada Požege i uključen u protokol službene proslave koja ima jasno definiranu strukturu: započinje misom u franjevačkoj crkvi uoči Grgureva uz prigodni program i polaganje vijenca na spomenik fra Luki Ibršimoviću Sokolu, nastavlja se smotrom topova na glavnom gradskom trgu prije odlaska u vinograde na samo Grgurevo, a završava proslavom u

požeškim vinogradima u koju su uključene i gradske vlasti.“

Za Grgurevo, kao nematerijalno kulturno dobro, Ministarstvo kulture propisalo je (u Rješenju) i „sljedeći sustav mjera zaštite:

- promicati funkciju i značaj dobra u društvu, te uključiti zaštitu dobra u programe planiranja;
- popularizirati i promovirati kulturno dobro održavanjem izložbi, stručnih skupova, smotri, putem elektroničkih medija, audio i video zapisa i na drugi način;
- osigurati održivost dobra kroz izobrazbu, identificiranje, dokumentiranje, znanstveno istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, mogućnost prenošenja tradicije nasljednicima putem formalnog i neformalnog obrazovanja, te revitalizaciju napuštenih segmenata dobra;
- senzibilizirati javnost i podupirati zaštitu i očuvanje dobra identifikacijom procesa globalizacije i društvene preobrazbe kako bi se izbjegla opasnost nestajanja, uništenja ili komercijalizacije dobra, a potaklo zблиžavanje i snošljivost među ljudima.“⁴

Kako je spomenuto, Grgurevo se u Požegi slavi na dva načina: službeni, vezan uz Grgurevo kao Dan grada, te tradicijski, koji se sastoji od privatnih proslava Grgureva u obiteljskim vinogradima iznad središta Požege. Grad Požega u suradnji s Turističkom zajednicom organizira službene proslave koje se sastoje od međunarodnih susreta i mimohoda povijesnih postrojbi (gardi) u Požegi, polaganja vijenaca na spomenik fra Luki i na mjestima drugih spomena, svečane mise, svečane sjednice Gradskoga vijeća te popratnih kulturnih događanja (koncerata, izložbi, predstava i dr.). Proslave uključuju i program u vinogradima koji podupire Grad. U ožujku 2018. godine tako je, u suradnji s trima vlasnicima vinograda i lokalnom turističkom agencijom, organizirano „Bike & Hike Grgurevo“ i to u subotu, 10. ožujka. Na trima punktovima – u trima vinogradima (obitelji Bauer, Jurković i Vujnović) – posjetitelji su mogli doći piti vino, jesti, slušati glazbu uživo (tamburaše) i družiti se. Ako su kupili čašu za vino po cijeni od 25 kuna, s njom su na svakome od tih triju punktova mogli jesti i piti koliko su htjeli. Dogovor je bio da se kod jednoga vinogradara pripremaju i serviraju kobasice, kod drugoga čobanac, a kod trećega vinogradarski ćevap. Slična je proslava, također pod nazivom „Bike & Hike Grgurevo“, održana i 2019. godine, također ne na samo Grgurevo 12. ožujka, nego za vikend uoči Grgureva, u subotu, 9. ožujka. Tri

⁴ Izvor: Ibid.

punkta na kojima ste mogli jesti ove godine nisu bila ista kao 2018. godine (sudjelovale su obitelji Jurković, Sajfert i Vukušić), a malo se promijenio i izbor jela koja ste mogli kušati na njima. Na jednome punktu nudio se čobanac, na drugome gojtani s pekmezom, a na trećem slavonske kobasice i slanina s roštilja. Cijena čaše kao svojevrsne ulaznice na ova organizirana događanja ostala je ista (25 kuna), a tamburaši su svirali na svakome od triju punktova uz vinogradarske kuće. Organiziranjem ovakvih proslava Grad Požega i Turistička zajednica žele privući više gostiju i turista, a želja im je da se što više poduzetnika uključi u proslave Grgureva na način da povećaju turističku ponudu u gradu. Podatci o broju dolazaka turista govore da se na ovome planu još treba raditi, s obzirom na to da u posljednje tri godine broj turista zabilježen u ožujku ne odskaače ili je manji od broja dolazaka turista u Požegu u nekim drugim mjesecima. S druge strane, Požežani privatno slave Grgurevo na način da oni koji imaju vinograde organiziraju proslave u njima i na njih zovu svoje prijatelje. U nekim se vinogradima puca, no prema kazivanjima vinogradara pucanja je posljednjih godina manje, uglavnom iz dvaju razloga. Prvi je taj da rukovanje topovima nije bezopasna aktivnost te se znalo dogoditi da su se neke osobe ozlijedile, što je utjecalo i na svijest građana o opasnosti od nestručnoga rukovanja topovima. Drugi je razlog taj što, prema propisima, oni koji pucaju iz topova trebaju imati dozvolu, a ona podrazumijeva polaganje ispita izvan Požege i znatan trošak vezan uz dobivanje dozvole koji je zainteresiranima za pucanje iz topova na Grgurevo neisplativ. Tako se u nekim požeškim vinogradima ovaj običaj slavi samo uz druženje, hranu i piće (obavezno vino), glazbu i veselje.

Ova je publikacija objavljena u okviru programa „**Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja**“ koji sam predložila Ministarstvu kulture Republike Hrvatske kao odgovor na njihov Poziv za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2019. godinu. Ministarstvo je program odobrilo, a dodatnu značajnu potporu provođenju programa dali su gradonačelnik Darko Puljašić i Grad Požega. Publikacija je ostvarena uz njihovu potporu te im se, u ime svih suradnika programa, zahvaljujem na tome. Potporu provođenju programa dale su i sljedeće institucije i organizacije: Gimnazija Požega, Gradski muzej Požega, Udruga vinogradara, vinara i voćara „Stjepan Koydl“ i Turistička zajednica Grada Požege. Požeški gimnazijalci i njihove profesorice bili su jedni od glavnih nositelja provedbe programa te su svojim interesom, entuzijazmom i radom

doprinijeli njegovoj uspješnoj realizaciji. Gradski muzej Požega i viša kustosica, etnologinja Maja Žebčević Matić uključili su se u program svojim istraživačkim aktivnostima o Grgurevu i akterima održanja toga običaja i tradicije njegova proslavljanja u Požegi. U programu su sudjelovali i pojedinci koji posljednjih desetljeća čine Grgurevo živim u svojim vinogradima: požeški vinogradari Ivica Ajanović i Vlado Bauer. Uključen je bio i povjesničar, prof. Goran Hruška te dr. sc. Vesna Vlašić, ravnateljica Gimnazije Požega.

Ova publikacija obuhvaća radove svih suradnika programa „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“. Vesna Vlašić piše o Gimnaziji, koja ove, 2019. godine, slavi veliku obljetnicu: 320 godina postojanja i djelovanja. Goran Hruška piše o povijesti Požege u doba Osmanskoga Carstva i oslobođenja od osmanske vlasti. Maja Žebčević Matić donosi svježiji pogled na Grgurevo, iz perspektive novih činjenica o ovome običaju koje su rezultat istraživanja koje je provela u okviru programa. Ivica Ajanović piše o Stjepanu Koydlu i arhivskoj građi koju je naslijedio o ovome poznatom Požežaninu, vočaru i vinogradaru, čije je djelovanje široj javnosti ostalo manje poznatim. Na kraju pisanoga dijela publikacije nalazi se moj tekst u kojemu detaljnije opisujem što smo sve radili i koje smo aktivnosti proveli u okviru programa, a iza njega slijedi i dio s fotografijama koje ilustriraju pojedine aktivnosti programa.

Dr. sc. Vesna Vlašić

Gimnazija Požega

Gimnazija u Požegi ove godine obilježava visoku obljetnicu, osnovana je prije 320 godina.

Dana 20. lipnja 1877. ban Ivan Mažuranić na otvaranju nove gimnazijske zgrade zaželio je Gimnaziji: „... neka uspijeva na razvoj i napredak znanosti uopće, a napose na ponos grada Požega i njegovog stanovništva kao i cijele hrvatske domovine.“

Dana 21. lipnja 1891. pri blagoslovu gimnazijske zastave kuma Marija Reiner izrekla je želju: „Mladež koja se ovdje odgaja neka napreduje u znanosti i kreposti.“

Ove davno izrečene želje ostvarile su se i mogu se zaželjeti i danas, stoljeće kasnije, za sve buduće generacije gimnazijalaca koje će pohađati našu školu, jednu od najstarijih obrazovnih ustanova u Republici Hrvatskoj. Osnovani su je isusovci 1699. godine. Povijesni datum koji tomu prethodi bio je 18. listopada 1698. kada u Požegu dolaze dvojica isusovaca, profesori teologije Marko Stručić i Franjo Grundler. Nekoliko tjedana nakon toga, prije Božića, požeška gimnazija započinje s radom. Prve školske godine, 1699., u prvi razred upisano je 30 učenika. Godine 1711. izgrađena je zgrada Kolegija u kojoj će zatim djelovati Gimnazija.

Do 1726. godine imali smo nižu gimnaziju s četiri razreda, a tada dobivši dva viša razreda, postaje velika gimnazija sa šest razreda. Struktura škole nije se mijenjala sve do 1761. godine kada je otvoren studij filozofije, a 1763. i studij moralne teologije. Tako je Gimnazija od 1761. do 1776. godine svrstana u red visokih škola pod nazivom „Academia Posegana“ s teološkim i filozofskim fakultetom.

Nakon ukidanja isusovačkoga reda 1773. godine Gimnazijom do 1786. upravljaju pavlini. Do 1806. godine dijeli se na nižu – gramatikalnu, i višu – humanističku. Tada je ponovno postala šestorazredna. Sve to vrijeme nastavni jezik je latinski, a usmjerenje škole humanističko. Godine 1834. upravljanje školom preuzimaju franjevci. Dok su je vodili pavlini i franjevci, nešto veća pozornost posvećivana je prirodnim znanostima. Hrvatski jezik uveden je kao nastavni umjesto latinskoga, čemu je pridonijelo živo nacionalno buđenje tijekom ilirskoga pokreta.

Reforma školstva provedena 1850. godine nije posve ostvarena u požeškoj gimnaziji. Nije dobila 7. i 8. razred, nego je preoblikovana u nižu gimnaziju. Nastavni jezik u razdoblju Bachova apsolutizma bio je njemački. Nastavnici su

do 1864. godine bili isusovci, pavlini i franjevci, a otad počinju predavati i prvi profesori svjetovnjaci. Gimnazija u školskoj godini 1873./1874. ima svih osam razreda, a te je godine održan i prvi ispit zrelosti. Godine 1877. dovršena je izgradnja (jednokatne, kasnije dvokatne) zgrade u kojoj će škola djelovati iduće 132 godine.

Organizacijska struktura škole nije se mijenjala od 1874. do 1925. godine, kada je dotadašnja klasična škola postala realna gimnazija. Požeška gimnazija nije prekidala svoj rad ni u najtežem ratnom vihoru od 1941. do 1945. godine. Nakon Drugoga svjetskog rata uveden je socijalistički odgoj i obrazovanje, a od 1956. godine škola prelazi u četverorazrednu s višim razredima. Niži razredi priključuju se osmogodišnjim osnovnim školama.

Novom reformom usmjerenoga obrazovanja Gimnazija se 1976. godine ujedinjuje sa svim požeškim srednjim školama u Centar za usmjereno obrazovanje „Zvonko Brkić“, a od ožujka 1992. godine ponovno je uspostavljena kao samostalna škola.

Od rujna 2009. godine Gimnazija je smještena u novoj školskoj zgradi.

Našu Gimnaziju danas, šk. god. 2018./2019., pohađa 399 učenika u programima opće, prirodoslovno-matematičke i jezične gimnazije, te 60 učenika Glazbene škole. U Gimnaziji je zaposleno 69 djelatnika. Ono čime se možemo podičiti je jedna od najljepših i najneobičnijih školskih zgrada u Republici Hrvatskoj. Osim suvremeno opremljenih, specijaliziranih učionica, knjižnice i konferencijske dvorane, kao posebnost izdvajam školski muzej i zvjezdarnicu na tragu čuvenoga profesora Otona Kučere koji je s gimnazijalcima davno radio prva astronomska promatranja. Najviše se ponosimo našim učenicima koji godinama sudjeluju i osvajaju nagrade na županijskim, državnim, međunarodnim natjecanjima i smotrama. Na županijskim natjecanjima i smotrama sudjeluje svake godine oko 50 posto naših učenika. Primjerice, u 104 natjecanja naši učenici plasirali su se među deset najboljih. Od toga 39 prvih mjesta u 27 natjecanja. Najviše prvih mjesta te zlatnih medalja osvojili smo, nakon obnavljanja gimnazijskih programa, iz područja informatike. Gimnazijski učenici bili su zapaženi na državnim smotrama literarnoga, dramskoga i novinarskoga stvaralaštva, u likovnome izrazu, filmu, fizici, matematici, povijesti, hrvatskome jeziku, poznavanju EU-a, Festivalu znanosti, Goranovu proljeću. Od međunarodnih natjecanja možemo izdvojiti: srednjoeuropsku i međunarodnu informatičku olimpijadu gdje smo osvojili četiri zlatne, tri srebrne i četiri brončane medalje. U okviru UNESCO-ova globalnog interkulturnog projekta „This is our time“ četiri puta smo bili svjetski prvaci. Na Međunarodnome turniru mladih prirodoslovaca

osvajamo medalje i već pet godina imamo svoga učenika u državnoj reprezentaciji. Ove je godine naš učenik osvojio drugo mjesto u državi iz informatike.

Možemo se pohvaliti i uspjesima na državnoj maturi gdje smo visoko iznad prosjeka. Prošle godine učenik naše škole ostvario je maksimalan broj bodova na eseju iz hrvatskoga jezika te je primio nagradu ministrice znanosti i obrazovanja Blaženke Divjak. Svake godine provodimo ankete o upisu učenika na željeni fakultet, primjerice, u razdoblju od 2012. do 2018. godine oko 80 posto učenika upisalo je željeni fakultet, svoj prvi izbor, što je zaista veliki uspjeh.

Budućnost naše škole sadržana je u gimnazijskome geslu „Non progredi est regredi“, kroz različite aktivnosti stvarati i napredovati uz veliko uvažavanje naše tradicije i znamenitih učenika i profesora. Cilj nam je njegovati prepoznatljivost, jer su naše učenice i učenici većinom mladi iznadprosječnih akademskih sposobnosti, širokih interesa i vrlo marljivi, a mnogi od njih potencijalno su i daroviti (što je višekratno utvrđeno različitim psihometrijskim ispitivanjima). Takva djeca mogu i traže više u učenju, spoznavanju i stvaranju. Isto tako želim istaknuti kako su naši učenici iznimno socijalno osjetljivi, inicijatori su niza humanitarnih akcija u našoj školi čime se posebno ponosimo, oni su uz sve nabrojene kvalitete i dobri ljudi. S druge strane, nova školska zgrada, prostor, oprema i ugrađene nove tehnologije nesumnjivo su značajno iznad uobičajenoga standarda u hrvatskim školama i svakako umnogome doprinose uspjehu te dokazivanju Gimnazije kao kvalitetne obrazovne i odgojne ustanove. Nadam se kako ćemo u skoroj budućnosti imati priliku aplicirati projekt naše školske sportske dvorane na neki od natječaja EU-a i time riješiti veliki problem održavanja nastave tjelesne i zdravstvene kulture te zaokružiti novu gimnazijsku priču. Kroz Gimnaziju su tijekom 320 godina njezine povijesti prošli znameniti učenici i profesori koji su znanjem i postignućima pronosili njezinu slavu svijetom i uvijek nam se rado vraćali.

Požezani su oduvijek posebno voljeli svoju Gimnaziju. Još je Julije Kempf u čuvenoj monografiji „Požega“ 1910. godine zapisao kako su Požezani vazda Gimnaziju smatrali „amanetom svoga grada“.

Goran Hruška, prof.

Požega u vrijeme osmanlijske vladavine i oslobođenje od Osmanlija

Više od jednoga i pol stoljeća Požega i Požeština bile su u sklopu Osmanskoga Carstva. U ovome radu ukratko će se prikazati to razdoblje.

Tursko Osmansko Carstvo (treba razlikovati Turke Osmanlije od Turaka Seldžuka, koji su bili nešto ranije, pa ćemo ovdje više koristiti termin Osmanlije, a ako koristimo naziv Turci, to se odnosi isključivo na Osmanlije) bilo je jedno od najpoznatijih carstava u povijesti. Na vrhuncu moći, oko 1600. godine, prostiralo se na više od 2,5 milijuna km² na trima kontinentima. Jezgra carstva bila je Mala Azija. Prvi značajni vladar i osnivač države bio je Osman (vladao 1281. – 1326.). Njegov sin Orhan osvojio je obale Egejskoga mora te prešao kod Galipolja u Europu. Njegov sin Murat I. osvojio je znatan dio europskoga jugoistoka i prenio prijestolnicu u grad Adrianapol. Njegovi nasljednici uspješno osvajaju europske prostore, a ovdje ćemo spomenuti samo Mehmeda II. Osvajača (1451. – 1481.), koji je osvojio Konstantinopol (Carigrad) i u njega prenio prijestolnicu te ga preimenovao u Istanbul. I njegovi nasljednici uspješno osvajaju europski prostor, a najznačajniji sultan bio je Sulejman II. Veličanstveni, za čije je vladavine (1521. – 1566.) Osmansko Carstvo doživjelo vrhunac. U njegovo vrijeme velik dio Slavonije, pa tako i Požeština, ulazi u sastav Osmanskoga Carstva.

Njihova taktika osvajanja bila je ovakva: najprije su odredi lake konjice, zvani akindžije, nekoliko godina sustavno upadali na teritorij predviđen za osvajanje pljačkajući i odvođeci domaće stanovništvo u roblje. To je kod domaćega stanovništva izazivalo strah i nesigurnost te su se ili iseljavali (tako su se odselili Hrvati na područje današnje Austrije, Mađarske i Slovačke, a poznatiji su pod nazivom gradišćanski Hrvati) ili pripremali za obranu. Tako ispražnjen prostor bio je laka meta regularnim vojnim postrojbama da zauzmu ono malo utvrda što je ostalo.

Godine 1536. združene snage bosanskoga Husrev-bega i smederevskoga Mehmed-bega Jahjapašića osvojile su Požeštinu, a po nekim izvorima 25. siječnja 1537. i požešku tvrđu, čime je nestalo srednjovjekovne Požeške županije.

Požega kao jedan od najznačajnijih gradova u ovome dijelu Hrvatske postaje i Osmanlijama privlačna, pa popravljaju požešku srednjovjekovnu tvrđu

(današnji „Stari grad“) koja uskoro postaje središte njihove upravno-teritorijalne jedinice – sandžaka. Sandžak (liva) je utemeljen 1538. godine, a obuhvaćao je veći dio današnje Slavonije. Granice su bile: na sjeveru rijeka Drava, na jugu rijeka Sava, na zapadu od Kobaša na Savi preko Požeške gore i Psunja do zapadno od Virovitice. Istočne granice išle su otprilike od ušća Drave u Dunav, pa Dunavom do ušća Vuke kod Vukovara, odavde Vukom do pred Đakovo i zatim na Savu. Požeški sandžak na zapadu je graničio s Čazmanskim sandžakom (kasnije Pakračkim, odnosno Cerničkim), na jugu s Bosanskim sandžakom, na istoku sa Srijemskim i na sjeveru s Mohačkim sandžakom. U početku je bio u sastavu Rumelijskoga ejaleta (pašaluka), od 1541. godine u sklopu je Budimskoga ejaleta, od 1580. u sklopu Bosanskoga, a od 1600. godine u sklopu Kanjiškoga pašaluka.

Sandžak je bio podijeljen na kadiluke (kaze). To su zapravo bili sudski okruzi na čelu kojih je bio kadija, koji je vodio brigu o provođenju zakona te sudio u raznim predmetima. U prvome opsežnom defteru (popisu) iz 1540. godine sandžak Požega imao je tri kadiluka: Požega, Brod i Gorjani, a u posljednjem opsežnom defteru koji potječe iz 1579. godine bili su kadiluci Požega, Brod, Gorjan (Đakovo), Osijek, Orahovica i Virovitica. Kadiluci su bili podijeljeni na nahije (općine). Požeški kadiluk imao je sljedeće nahije: Požega, Gnojnica, Svilna, Hruševa (Kruševa), Gradac, Kamengrad, Kutheva, Orljavska i Granica. Ovdje treba reći da se ova upravno-teritorijalna shema ponekad mijenjala, pogotovo u prvo vrijeme osmanlijske vladavine. Vlast u Osmanskome Carstvu zasnivala se na šerijatskome pravu. Muslimani su bili privilegirani, a kršćanima i židovima bilo je priznato pravo na njihovu vjeru. Sva je zemlja pripadala sultanu, koji je onda zaslužnima dijelio veće ili manje posjede, uz uvjet da skupljaju poreze i u rat povedu određen broj vojnika. Ti su se posjedi zvali timari, a cijeli sustav nazivao se timarsko-spahijski (spahije su profesionalni konjanici koji su isto dobivali zemljišne posjede). Zemlju je obrađivala raja (uglavnom kršćani), koja je vlastelinu (spahiji) davala 1/10 (ušur), a sultanu plaćala harač (džiziju). Vojski je pripadao i dio ratnoga plijena. Kad se ustalila granica i kad je nastupilo dugogodišnje primirje u 17. stoljeću, više nije bilo velikoga plijena pa je dolazilo do čestih zloupotreba i uzurpacija, što je pogoršalo položaj raje i njihove česte pobune i hajdučiju. Najpoznatiji hajduci na našem području, koji su Turcima zadavali dosta briga, bili su Vid Kovačević, Franjo Ilinić, Luka Senčević, Mato i Marko Lapsanović, Ivan Ilić, Mato Delimanić, Antun Slavetić, Franjo Kolaković, Franjo Matijević, Stjepan Bakić, Đuro Matić, Tomo Šarić i brojni drugi.

Prvi požeški sandžakbeg bio je Arslan, a onda su bili: Mehmed-beg, Ulama paša, Hajlund-beg, Husrev-beg i brojni drugi, a posljednji je bio Ibrahim-beg. Nakon turskoga poraza kod Beča 1683. godine dolazi do općega ustanka u Slavoniji. Na čelu narodnoga ustanka u Požeštini bio je fra Luka Ibrišimović (neki povjesničari prezime zapisuju i Imbrišimović). On je rođen u Požegi oko 1626. godine, a bio je nećak beogradskoga biskupa. Za svoje vrijeme imao je visoko obrazovanje (teologija u Ferrari), bio je gvardijan samostana u Budimu, Velikoj i na kraju u Požegi. Od 1675. godine bio je vikar zagrebačkih biskupa i nastojao je cijelu tadašnju tursku Slavoniju povezati sa Zagrebom. Zbog toga je bio nepoćudan turskim vlastima koje su ga često zatvarale, a više puta je bio osuđen na smrt i velikim otkupninama izbačen.

U ratnim okolnostima kršćani 1684. godine oslobađaju Viroviticu, 1686. Budim, a u listopadu 1687. godine Turci napuštaju požešku tvrđu pa u Požegu ulazi kršćanska vojska.

Po narodnoj predaji 12. ožujka 1688. Turci su ponovno htjeli osvojiti Požegu (navodno se radilo o 3000 Turaka), ali ih je na brdu Sokolovac iznad Požege porazio naoružani kršćanski narod predvođen fra Lukom Ibrišimovićem. Povjesničari novijega doba dovode u pitanje ovu bitku, tim više što sam fra Luka u pismima upućenima zagrebačkim biskupima (jedno je datirano 11. ožujka, a u njemu piše da ga je bolest prikovala za krevet) ne spominje nikakvu bitku.

Da su Turci ponovno htjeli osvojiti Požegu i da su pritom bili poraženi, vrlo je vjerojatno, kao što je vjerojatno da je fra Luka predvodio narod. Jedino je pitanje je li to doista bilo 12. ožujka 1688. ili nekoga drugog datuma (neki povjesničari spominju 22. ožujka 1688., neki pak 12. ožujka 1689.). To pitanje ostaje otvoreno.

Međutim, Turci su još jednom, i to 1. studenoga 1690., zauzeli Požegu i ostali u njoj gotovo godinu dana, tj. do kraja listopada 1691. godine kada definitivno i zauvijek napuštaju Požegu.

Požezani su se fra Luki odužili tako da su mu 1893. godine podignuli spomenik, a i jedna od gradskih ulica nosi njegovo ime.

Posljedice stoljeće i pol duge turske vladavine su sljedeće: potpuno promijenjena struktura stanovništva (islamizirani odlaze u Bosnu, odakle dolazi kršćansko stanovništvo), razni običaji (kava, duhan...), toponimi (Arslanovci, Alaginci, Ašikovci, Dervišaga, Eminovci, (H)Alilovci, Ra(h)manovci...), turcizmi (avlija, kapija, penđer, amper, divanit, ćuprija, čardak i brojni drugi koji se i danas mogu čuti u svakodnevnome govoru).

Maja Žebčević Matić, dipl.etn.

Grgurevo – jedinstveni vinogradarski običaj

Za razliku od običaja Vincelova (22. siječnja) i Martinja (11. studenoga), Grgurevo (12. ožujka) je jedinstveni vinogradarski običaj Požege, koji se sačuvao više od tristo godina upravo zahvaljujući požeškim vinogradarima.

Njegova autohtonost počiva na povijesnome događaju, odnosno legendi koja kaže da se 12. ožujka 1688., na dan svetoga Grgura⁵, odigrala čuvena bitka na brdu Sokolovcu, kojom je grad Požega zahvaljujući fratru Luki Ibrišimoviću Sokolu i narodu oslobođen od osmanlijske vladavine nakon više od 150 godina.

Budući da je u prošlosti Požege na blagim padinama Požeške gore, ponad grada, pa tako i na brdu Sokolovcu, većina građana imala vinograde, koji su, posebno onim imućnijima, donosili znatne prihode, nije čudo da su upravo vinogradari nastojali očuvati sjećanje na pobjedonosnu bitku koja je gradu donijela slobodu.

U raznim povijesnim razdobljima običaj se mijenjao s obzirom na okolnosti, ali je u načelu ostao prepoznatljiv po četirima osnovnim elementima:

1. Običaj se održava u vinogradima, i to samo požeškoga vinogorja od Vranduka do Sokolovca, a nositelji su dakle Požežani, vinogradari.
2. Temelj običaja je sjećanje na povijesnu bitku koja se dogodila 12. ožujka 1688., upotpunjeno pričama i legendama.
3. Osnova običaja je pucanje iz mužara i malih topova kao simuliranje osobnoga sudjelovanja u obrani slobode grada, uz prisutan osjećaj identiteta i ponosa.
4. Vidljivi su znaci veselja i druženja s prijateljima i obitelji, uz pjesmu i obilje mladoga domaćeg vina i domaćih specijaliteta.

Uz istraživanje početkom 90-ih godina 20. stoljeća za potrebe obrazloženja prijedloga upisa požeškoga vinogradarskog običaja Grgureva u Registar zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara RH⁶, program „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“ bio je jedinstvena prilika da se ovaj običaj dodatno istraži te da se ustanove promjene koje su uslijedile od

⁵ Svetkovina svetoga Grgura do 1969. godine (Drugoga vatikanskog koncila) slavila se 12. ožujka, kada je pomaknuta na 3. rujna. No to nije utjecalo na promjenu naziva ili vrijeme događanja običaja.

⁶ Običaj Grgureva Ministarstvo kulture RH zaštitilo je kao nematerijalno kulturno dobro RH pod oznakom (Z-3614) 2007. godine.

njegove zaštite.

Generalno, u kontekstu kronologije promjena, običaj možemo pratiti od početka 19. stoljeća, odnosno od njegova dosad najstarijega pronađenog opisa iz 1825. godine u spomenici franjevačkoga samostana u Požegi. Od sredine 19. stoljeća spomen ili opis običaja pronalazimo u požeškoj periodici („Slavonac“, „Glasnik Županije požeške“, „Narod“, „Narodne novine“, „Hrvatski list“, „Požeški list“, „Večernji list“, „Požeški vodič“), u rukopisima i sjećanjima Požežana (Vidmar, Ciraki) te izjavama kazivača sudionika običaja.

Iz istraženoga se može zaključiti da je najviše promjena elemenata običaja uzrokovano političkim okolnostima u određenim vremenskim razdobljima.

Političke promjene koje su slavile slobodarske težnje (gašenje Bachova apsolutizma, pobjeda pravaša nad mađaronima na lokalnim izborima za Sabor početkom 20. stoljeća, vjera u Nezavisnu Državu Hrvatsku, osamostaljivanje Hrvatske 90-ih godina 20. stoljeća) svakako su utjecale na to da i Grgurevo, kao običaj koji slavi slobodu i neovisnost, među građanima Požege dobije na značenju. U tim su vremenskim razdobljima dodavani i proširivani postojeći elementi proslave običaja, čija se važnost u svijesti građana obično naglašavala pojačanim oduševljenjem i slobodarskim ponosom kroz vatromet, ukrašavanje grada, podizanje spomenika fra Luki Ibrišimoviću Sokolu⁷, kićenje spomenika, svečane mise, kulturni program, slobodan dan za školarce, još intenzivnije pucanje iz mužara/topova. Većina ovakvih pomaka dolazila je na inicijativu građana i prenosila se na aktualnu politiku, odnosno gradsku upravu koja je o njima odlučivala.

Jednako tako, samo dijametralno suprotno, na običaj su djelovala vremena u kojima se prividno gubila sloboda izražavanja i identiteta, kao recimo za vrijeme Bachova apsolutizma, banovanja bana Raucha, Prvoga svjetskog rata, za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), vrijeme komunizma, posebice nakon Drugoga svjetskog rata. U tim razdobljima običaj je gubio na značenju u kolektivnoj svijesti, a preživio je samo dio elemenata i to zahvaljujući krugu nekolicine osviještenih vinogradara i njihovih prijatelja.

Odmicanje od običaja, odnosno dodavanje ili oduzimanje njegovih elemenata, svakako je doprinosilo mijenjanju Grgureva. Stoga je jako važno, posebice s obzirom na obvezu njegova čuvanja kao nematerijalnoga kulturnog dobra RH, ne ispuštati ga iz stručnoga i znanstvenoga rakursa.

⁷ Na inicijativu franjevca Jozе Kovačevićа 1888. godine o 200. godišnjici bitke osnovan je odbor za prikupljanje sredstava za spomenik fra Luki Ibrišimoviću Sokolu. Spomenik, rad mađarskoga umjetnika Đure Kiša, podignut je 1893. godine na Trgu svete Terezije, ispred barokne crkve svete Terezije za 5000 forinti, sakupljenih dobrovoljnim priložima, prihodima od predstava, zabava te prilogom Grada.

Kao ilustraciju značenja promjena za običaj Grgureva navest ću razdoblje od početka 30-ih do početka 90-ih godina 20. stoljeća u „negativnom“ smjeru, odnosno od početka 90-ih godina 20. stoljeća do danas, u drugom, „pozitivnom“ smjeru.

Godine 1930. napisana je, a dvije godine poslije u Zagrebu i objavljena, pjesma „Fra Luka Ibrišimović i vojvoda Vid Kovačević!“⁸ u namjeri, kako stoji u napomeni, „... da bude pristupačna najširim slojevima našeg Naroda“, te da je „... u ovoj pjesmi manifestirana ljubav prema Slobodi, *narodnoj Slozi* i Ljubavi rodnoga kraja“⁹. Uz poznatu narodnu pjesmu, koja je opjevala legendarnu bitku za Požegu pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića Sokola¹⁰, u istome stilskom izričaju napisana je dakle sasvim nova pjesma, u kojoj, međutim, nije glavni lik fra Luka Ibrišimović Sokol, nego vojvoda Vid Kovačević, koji je po pjesmi okupio „delije“ iz pravoslavnih sela ponad Požege te uz malu pomoć Ibrišimovića potjerao Turke. Činjenica da je Vid Kovačević živio gotovo 100 godina prije legendarne bitke pokazuje nam već na samome početku postojanja Kraljevine SHS očitu tendenciju stavljanja običaja Grgureva u međunacionalni kontekst koji je nova država propagirala¹¹.

Desetak godina poslije u požeškoj periodici nailazimo na niz tekstova koji nam sugeriraju da se običaj Grgureva polako zanemaruje, odnosno da gubi na svome intenzitetu i značenju u široj zajednici. Možemo to pripisati mnogim faktorima, od nadolazećega globalizma, kulturoloških promjena, pa sve do promjena vrijednosnoga sustava, čemu je doprinijela prosrpska politika u vrijeme Kraljevine SHS. Kao protuteža ovakvom stanju, Požežani s prebivalištem u Zagrebu, okupljeni oko Šijačkog kluba, od 1934. godine kao dio svoga identiteta proslavljaju običaj Grgureva u zagrebačkim vinogradima, odnosno u Budimpešti okupljeni oko pekarskoga obrtnika Bogoljuba Klimenta sve do njegove smrti 1936. godine¹².

Polet koji su Požežani osjetili stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske u smislu željene slobode i samostalnosti odrazio se unatoč ratnim godinama i na proslavu Grgureva, pa tako imamo zabilježeno da se 1944. godine obnavlja postament spomenika fra Luke Ibrišimovića Sokola, a na sam dan znakovito se održava godišnja skupština Vinogradarske zadruge.

⁸ Vid Kovačević je narodni hajduk koji je 1596. godine napao utvrdu Vrhovački grad i ubio vrhovačkog dizdar-agu Ismaila. (Mažuran: 181)

⁹ Georgijević: 8.

¹⁰ Ilić Oriovčanin: 88–91.

¹¹ Pjesma je godinu dana poslije objavljena i u jugoslavenskom požeškom tjedniku „Slavonac“, 11. ožujka 1933.

¹² „Požeške novine“, 4. siječnja 1936.

Nakon Drugoga svjetskog rata proslava Grgureva čini se potpuno je utihnula. Znakovito je da ni u dokumentima, kao ni kod kazivača, nismo zabilježili službenu zabranu proslave običaja Grgureva u tom razdoblju. Spomenica franjevačkoga samostana 1947. godine bilježi opasku kako je na Sokolovcu unatoč lijepomu vremenu izostala tradicionalna proslava, odnosno da je godinu dana ranije razbijena ploča na postamentu spomenika fra Luki Ibrišimoviću Sokolu uz komentar „... sve hrvatsko i katoličko ima da nestane“¹³. Spomenica više ne spominje proslavu Grgureva sve do 1953. godine, kada konstatira da se Grgurevo (u svega sedam godina komunističke vlasti) gotovo zaboravilo¹⁴.

Dijelimo mišljenje kazivača koji smatraju da je promjena strukture stanovništva nakon rata, posebice onih kojih su došli na vlast i nisu znali za Grgurevo, dovela do toga da se običaj u to vrijeme obilježavao po vinogradarskim kućicama u krugu prijatelja i obitelji, ali potihom iz straha od neprilika, bez najočitijega elementa – simuliranja bitke s Turcima pucanjem iz topova/mužara. Zanimljiv je stoga podatak da su upravo tih 50-ih godina kao vidljivi pokušaj da se nastavi tradicija, unatoč prešutnoj zabrani, odrasli pripremali crni barut kao i specijalno za tu prigodu napravljene metalne kutije iz kojih su djeca na Grgurevo pucala po brdu Sokolovcu ponad vinograda¹⁵.

Krajem 60-ih godina 20. stoljeća u običaj Grgureva, koji je više nego ikad vezan za požeške vinogadare, polako se vraća pucanje iz mužara, odnosno malih topova. Štoviše, neformalna skupina građana s jakom sviješću o povijesnome i običajnome značenju proslave Grgureva, organizirana u Društvo barutara „Fra Luka“ ili „Crni barut“, u duhu druženja, pjesme i veselja danima je pripremala „istjerivanje Turaka“ na Grgurevo, odnosno po njima najvažniji element običaja – pucanje. U „Požeškom listu“ iz 1957. godine rijetki članci prisjećaju samo na povijesni kontekst Grgureva, bez spominjanja običaja¹⁶.

Svjesni da običaj Grgureva preživljava samo u zatvorenim krugovima vinogradara, sve više požeških intelektualaca potencira ideju i potrebu da se u proslavu običaja uključi cijela zajednica. Tako 1970. godine „Požeški list“ donosi u nastavcima strip „Kad se digne kuka i motika“. Zanos hrvatskoga

¹³ Spomenica franjevačkoga samostana, nepaginirano. Dana 12. ožujka 1947. zabilježio o. Tarzicije Trstenjak.

¹⁴ Isto, nepaginirano, nepoznati ljetopisac.

¹⁵ Izvor: kazivanje Bernarda Tančoša.

¹⁶ Običaj Grgureva prvi put se spominje tek 1965. godine i to kroz njegov možebitni turistički potencijal. („Požeški list“, 11. ožujka 1965.)

proljeća 1971. godine definitivno utječe i na proslavu običaja na koji se skreće maksimalna pozornost javnosti, od osvjetljavanja kipa fra Luke prvi put nakon gotovo 40 godina, pa sve do javnoga pucanja u vinogradima prvi put od Drugoga svjetskog rata¹⁷. Otad sve više raste neometano vraćanje proslavi običaja u vinogradima sa svim njegovim elementima: vinogradari organiziraju misu uz domjenak u franjevačkome samostanu, da bi se 1988. godine u tristotu obljetnicu Grgureva uključila i službena politika s organizacijom tematske izložbe i stručnim predavanjima.

Veliki zaokret u proslavi Grgureva događa se početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Građani potaknuti stvaranjem hrvatske države imaju potrebu skrenuti pozornost na potrebu spašavanja devastirane tradicije osnivajući društvo znakovitoga imena „Sveti Grgur“. Društvo daje potpuno novu dimenziju običaju šireći proslavu Grgureva na nekoliko dana, uključujući maksimalno zajednicu i političke strukture, što dovodi i do pokretanja procesa zaštite samoga običaja kao nematerijalnoga kulturnog dobra RH. Uz jačanje domoljubnoga zanosa i želje za očuvanjem slobode u vrijeme Domovinskoga rata, običaj Grgureva ne samo da populariziranjem ponovno postaje najjači identitet grada Požege nego se snažno omasovljuje i dobiva niz novih elemenata. Osim što uvelike raste broj onih koji se aktivno uključuju u proslavu nabavljanjem vlastitoga topa, organiziraju se izložbe, promocije, predavanja, svečane mise, kiti se spomenik fra Luki, na Sokolovcu, gdje je nekad bio drveni križ, postavlja se 12-metarski Domovinski križ, a na šetnici ka Sokolovcu fra Lukino zvono. Pokušavaju se zaživjeti novi elementi, poput ritualnoga ispucavanja topa u podne svake nedjelje, postrojavanja povijesnih vojnih postrojbi uz pucanje topovima na javnim gradskim površinama. U želji da se privuče sve veći broj turista, posjet vinogradima na 12. ožujka omasovljuje se do te mjere da narušava intimnost dotadašnje vinogradarske proslave Grgureva¹⁸. Zbog pritiska nagle popularizacije običaja Društvo „Sveti Grgur“ veličanje Grgureva, kao i samu organizaciju, želi podijeliti sa službenom politikom, pa tako 2000. godine Grgurevo postaje Dan grada. Slijedom događaja stvara se kontraefekt, jer Grgurevo bez obzira na dobre namjere i silan trud organizatora sve više prestaje biti običaj i postaje

¹⁷ Spomenica franjevačkoga samostana, nepaginirano, 12. ožujka 1971., zabilježio o. Božidar Grđan.

¹⁸ Posljednjih godina Turistička zajednica uspješno otklanja problem pritiska turista prolaznika na privatne vinogradarske posjede pozivajući turiste na „lažno“ Grgurevo subotu prije 12. ožujka. Problem je što zbog lakše organizacije proslave sve više vinogradara prihvaća vikend kao opciju, pa se događa da ponovno jako malo vinogradara na sam dan, 12. ožujka, slavi Grgurevo u svome vinogradu.

manifestacija u službi turizma, utopljena u brojnim drugim organiziranim aktivnostima Dana grada. To dovodi do činjenice na koju program „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“ svraća pozornost izvršenim istraživanjem, ali i anketom. Naime, građani Požege, posebice mladi, o običaju Grgureva znaju jako malo, pa ga samim time ne doživljavaju kao svoj identitet¹⁹.

Jednako tako, istraživanje u okviru programa osvijestilo je i mnoštvo otvorenih, dosad nerazjašnjenih pitanja vezanih uz Grgurevo, na koje treba potražiti stručne, odnosno znanstvene odgovore, iznesene možda na nekom budućem stručno-znanstvenom skupu. Odgovori na pitanja svakako će doprinijeti i ispravnoj interpretaciji običaja u svrhu njegova očuvanja i daljnjega razvoja u turističke svrhe, odnosno obilježavanja Dana grada.

Literatura:

1. Mažuran, Ive. 1977. Požega i Požeška kotlina za turske vladavine, u: *Požega 1277. – 1977.*, ur. Strbašić, Marijan. Slavonska Požega: Skupština općine, Odbor za proslavu 750-godišnjice grada, str. 161–198.
2. Georgijev, Georgije. 1932. *Fra Luka Ibrišimović Sokol i vojvoda Vid Kovačević!*, Zagreb: privatna naklada.
3. Ilić Oriovčanin, Luka. 1874. *Lovorike Gradiškoga narodnoga graničarskoga puka br. 8 opjevaju narodne pjesme*. Zagreb.

Izvori:

1. *Protocolium coventus Posegiansis Sancti spiritus* (spomenica franjevačkog samostana), rkp str. 149–675., prijevod o. Miljenko Holtzleitner.
2. *Historia domus conventus Pozegani* (spomenica franjevačkog samostana), rkp str. 125., prijevod o. Miljenko Holtzleitner.
3. *Konačno izvješće o radu i djelovanju odbora za podignuće spomenika fra Luki Ibrišimoviću u Požegi*, GMP, inv. br. 1557.
4. *Požeške novine*, 4. siječnja 1936., i dalje.
5. *Slavonac*, 11. ožujka 1933., i dalje.
6. *Požeški list* (1957. – 1971.).

¹⁹ Naravno da ne smijemo kao razlog ovomu smetnuti s uma i činjenicu velike promjene stanovništva, zbog koje, unatoč Danu grada, veliki dio građana sam običaj Grgureva ne doživljava kao svoj identitet, ali i novih vlasnika vinograda, te generalno sve manjega broja vinogradara.

Ivica Ajanović

Od Požege do Pariza
Stjepan Koydl – zaboravljeni zaslužnik hrvatskoga
vinogradarstva i voćarstva

Uvod

Do arhivske građe Stjepana Koydla (1883. – 1960.) došao sam u posjed prije desetak godina, nakon smrti profesorice Ljubice Koydl, njegove kćeri, koja je po svome skrbniku naložila da mi se ta građa preda. Razlog tomu je što sam svojedobno bio njezin učenik, ali isto tako jer je moj otac, agronom, bio prijatelj Stjepana Koydla. Osim toga, posljednjih dvadesetak godina, kao tajnik Udruge vinogradara, pišući o Koydlu u lokalnim glasilima, zalagao sam se za revalorizaciju njegova djelovanja. Obrada je arhivske građe pri kraju te, nakon što se dovrši ovaj posao, cjelokupnu građu namjeravam predati Gradskom muzeju Požege. Arhivska građa Stjepana Koydla sadrži: dnevnike koje je pisao od 1908. do 1955. godine, fotografije vezane uz vinogradarstvo i voćarstvo, bilježnice sa školovanja, kataloge iz raznih rasadnika i voćnjaka s izložbi i kongresa koje je posjećivao (u Austriji, Njemačkoj, Italiji i Francuskoj), privatnu korespondenciju i osobne dokumente (putovnice, zamolbe, službene dokumente i slično). Osim toga, građa sadrži i knjige (njih pedesetak) o vinarstvu i voćarstvu (na hrvatskome i njemačkome jeziku) te stručne časopise na njemačkome, talijanskome i francuskome jeziku.

Zašto naslov „Od Požege do Pariza“?

Arhivska građa koju posjedujem svjedočanstvo je opsežnoga naukovanja i usavršavanja koje je Stjepan Koydl odradio u raznim mjestima i zemljama koje se prostiru na području koje se proteže od Požege pa sve do Francuske i Pariza. U životopisu koji je dio arhivske građe i koji je datiran 1934. godine Stjepan Koydl piše da je rođen u Mađarskoj 1883. godine. No već osnovnu školu završava u Hrvatskoj, prvo je pohađajući u Križevcima, a potom u požeškome Brestovcu. U Požegi je završio nižu gimnaziju. Od lipnja 1897. do travnja 1889. godine bio je vinogradarsko-voćarski vježbenik na vlastelinstvu baruna Turkovića u Kutjevu, a od travnja 1889. do kraja 1900. godine bio je vježbenik na poljoprivrednome dobru u Božjakovini. Uz potporu tadašnje vlade od proljeća 1901. do travnja 1902. godine boravi kao redoviti đak na Pomološkome zavodu Friedricha Lucasa u Reutlingenu, a od travnja 1902. do travnja 1903. godine na voćarskoj školi Nicolasa Gauchera u Stuttgartu. Po povratku sa školovanja u Njemačkoj zapošljava se prvo u Kutjevu, potom u

Križevcima i na kraju u Požegi, u kojoj na nižoj poljoprivrednoj školi 1907. godine postaje „putujući nastavnik za vinogradarstvo i voćarstvo“. Tijekom 1908. i 1909. godine boravi u gradovima Traben-Trarbach i Trieru na rijeci Moselli, gdje izučava pivničarstvo. Budući da je Stjepan Koydl izvrsno vladao njemačkim jezikom te se dobro služio mađarskim i francuskim, ondašnje vlasti često su ga upućivale na brojne strukovne kongrese i savjetovanja, o čemu jasno svjedoče njegove putovnice sačuvane u ostavštini. Tako je od 1909. godine putovao, kako sam piše, u naučne svrhe, u razne gradove Mađarske, Njemačke, Švicarske i Francuske. Po povratku u stih putovanja Koydl je odmah na terenu diljem Slavonije i Srijema transferirao i primjenjivao najnovije spoznaje iz područja vinogradarstva, podrumarstva i voćarstva. U životopisu spominje i da je 1919. godine osnovao stručni list „Jugoslavenski vinogradar i voćar“, kojemu je bio vlasnik i glavni urednik do rujna 1922. godine. Godine 1928. odlazi u mirovinu, no od 1929. godine radi kao „honorarni putni nastavnik u osječkoj oblasti za vinogradarstvo i voćarstvo“, od 1930. kao „putni nastavnik za vinogradarstvo i voćarstvo“ te od 1933. godine kao „honorarni nastavnik za vinogradarstvo, voćarstvo i podrumarstvo na nižoj poljoprivrednoj školi“ (Ratarnici) u Požegi.

Po vokaciji i obrazovanju Koydl nije bio znanstvenik, ali kretao se u žarištima ondašnjih znanstvenih postignuća koja je vrlo brzo i uspješno ugrađivao u svoj praktični rad. Pored toga što je objavio nekolicinu vrlo korisnih brošura i izdavao svoj strukovni list, objavio je i oko 2000 stručnih članaka kako u domovini, tako i vani, na njemačkome jeziku. Zahvaljujući tomu, Koydl je u hrvatsko vinarstvo unio strogost, pedantnost i disciplinu njemačke škole, ali i sve tradicionalne vrijednosti i šarm francuskoga podrumarstva i njegovanja vina. Hrvatsko voćarstvo obogatio je novim sortimentom i novim suvremenim sustavima uzgoja.

I kao što Ivo Kovačević o Stjepanu Koydlu piše, djelovanje i njegov rad bili su motivacija mnogim mladim agronomima. Da je netko od uvaženih europskih znanstvenika pisao o zaslužnim stručnjacima i praktičarima, Koydl vjerojatno nikad ne bi bio izostavljen i zaboravljen, kao što mu se to dogodilo u njegovoj domovini upravo od osoba dužnih promovirati vrijednosti osoba iz svoje struke. Ipak, ova je nepravda donekle ispravljena radovima Ive Kovačevića²⁰, Filipa Potrebice²¹ i Ive Miljkovića²².

²⁰ Vidjeti: Kovačević, Ivan. 1977. Poljoprivrednici požeškog kraja: Milan Turković, Zdenko Turković i Stjepan Koydl. *Prirodoslovna baština Slavonske Požege. Zbornik radova znanstvenog simpozija*. 105–131.

²¹ Potrebica, Filip. 1983. *Povijest vinogradarstva i podrumarstva u Požeškoj kotlini*. Kutjevo: PPK Kutjevo OUR Vinogradarstvo i vinarstvo.

²² Miljković, Ivo. 2017. *Povijest hrvatskog voćarstva*. Zagreb: Hrvatska voćarska zajednica.

Muke i nevolje Stjepana Koydla

U korespondenciji Stjepana Koydla, koja je dio arhivske građe koju posjedujem, vidljivo je i da je njegov rad bio obilježen političkim problemima. Budući da je Koydl bio vrlo ugledna osoba diljem ondašnje države te njemačko-češkoga podrijetla, uspostavom Nezavisne Države Hrvatske ustaške vlasti pod prisilom fizičke likvidacije primorale su Koydla da se učlani u njemačko-hrvatsko društvo „Kulturbund“. Ovo mu se vratilo poput bumeranga, jer nakon 1945. godine i uspostave komunističke vlasti Koydlu ponovno prijete likvidacijom te ga odvođe u logor na Krndiju, zajedno s mnogim osobama njemačkoga podrijetla, a ukida mu se i mirovina zbog tobožnje kvislinške djelatnosti. Zahvaljujući svojoj popularnosti među seljacima, uz brojne svjedoke da se radi o neutemeljenim optužbama, Koydl je bio oslobođen i pušten iz logora. Nakon brojnih žalbi koje nalazimo u njegovoj korespondenciji napokon mu je i mirovina bila vraćena. No, tu nije kraj nevoljama i osobnim tragedijama: uskoro mu umiru supruga i jedna od kćeri te mu opustoše i opljačkaju njegovu vinogradarsku klijet, s cjelokupnim inventarom i znatnom količinom vina. Potkraj života, već bolestan i usamljen, i dalje obilazi požeške vinogradare i voćare te obrađuje svoj vinograd na Sokolovcu. Nažalost, zbog svoje skromnosti i nekih neistinitih dogodovština Koydl postaje predmetom neprimjerenih anegdota i šala. Umire 1960. godine, gotovo od svih zaboravljen, iako se još i danas na terenu može pronaći poneka voćka i vinograd zasađen pod njegovom ingerencijom, kao i poneki ostarjeli stanovnik sela koji pamti njegove upute.

U nastojanju da njegov rad i zasluge ne padnu u zaborav požeška Udruga vinogradara i voćara dodaje si ime „Stjepan Koydl“, a na njezinu inicijativu Koydl dobiva i svoju ulicu upravo kako mu i pristoji: na lokalitetu Sokolovac nedaleko od njegova vinograda.

Zašto su Koydl i njegova ostavština danas ponovno aktualni kako za agronomsku struku, tako i za cjelokupnu povijest Slavonije?

O Koydlu su dosad pisala trojica autora: agronomi Ivo Kovačević i Ivo Miljković te povjesničar Filip Potrebica. Kovačević o Koydlu piše s položaja struke, ali ujedno i kao njegov suvremenik, koji ga je osobno poznao. Njegov životopis o Koydlu izvrsno dokumentira zasluge i važnost djelovanja Koydla kroz teško i ratovima obilježeno razdoblje s početka 20. stoljeća, razdoblje obilježeno i nevoljama poput širenja filokse. Drugi životopis o Stjepanu Koydlu, autora Filipa Potrebice, Koydla promatra s aspekta povjesničara te kroz prizmu novodolazećih odnosa u agrarnim procesima koje je za tadašnje gospodarstvo donio duh novoga vremena, kao i kroz prizmu promjena koje

nisu bile moguće bez angažmana osoba od struke, kao što je to bio Stjepan Koydl.

Svi navedeni autori slažu se da je najveća vrijednost Koydla bio njegov terenski rad, ali i njegova naobrazba koju je stekao na tada najjeminentnijim učilištima Europe. Radio je u gotovo nemogućim uvjetima, kada nije bilo automobila, a gotovo sav rad obavljao se pješice, na konju ili konjskom zapregom. U najzabitije kutke Slavonije, uz svjetlucanje petrolejki, zahvaljujući Koydlu, stizali su najnoviji dosezi vinogradarske i voćarske struke s cijenjenih europskih učilišta. I najzad, odgovor na postavljeno pitanje zašto je Koydl danas ponovno aktualan u ovome novom virtualnom svijetu računala, tehnike, brzoga prijevoza, je taj da bi teško bilo pronaći osobu takve energije i pedantnosti. Ne treba zaboraviti da je i tada administracija uzimala svoj danak u vremenu, a tomu najbolje svjedoče Koydlovi radni dnevnic i njegova korespondencija te putovanja na razne kongrese diljem Europe. Baš kao što je rečeno u naslovu ovoga osvrta, putovao je od Požege pa sve do Pariza.

Kao što je već istaknuto, Koydl je izvrsno vladao njemačkim jezikom na kojemu je pisao, a služio se i mađarskim i francuskim, što mu je omogućilo brojne komunikacije diljem Europe. Njegov stručni list „Jugoslavenski vinogradar i voćar“ izlazio je dvaput mjesečno, a objavio je i nekolicinu vrlo značajnih i za ono vrijeme vrlo poučnih stručnih brošura iz vinogradarstva, voćarstva i podrumarstva. Zbog svoje elokventnosti, ali i jednostavnosti u nastupu, bio je omiljen u narodu. Bio je rado viđen i cijenjen u društvu uglednih obitelji vinogradara, voćara i političara jer su svi trebali njegovu pomoć i savjete.

Njegova ostavština stoga je vrlo vrijedan dokument jednoga teškog vremena, uz manja razdoblja smirenijega života na početku 20. stoljeća, ali istodobno i vremena brojnih nevolja, poput pojave filoksera s kojom se morao uhvatiti u koštac da bi spasio slavonske i srijemske vinograde. To je ujedno i izvrstan dokument o duhu i životu Požege te slavonskih sela, salaša i pustara, ali i o životu Stjepana Koydla te brojnim nevoljama i osobnim tragedijama ove izuzetne ličnosti iz povijesti hrvatskoga vinogradarstva i voćarstva.

Na kraju se može zaključiti da je Koydl danas ponovno aktualan ne samo kao motivacijski faktor mladim agronomima, nego i kao stručnjak bez kojega nije moguće napisati povijest hrvatskoga vinogradarstva i voćarstva, iako su to mnogi zanemarili. Ova je nepravda nedavno ispravljena zahvaljujući profesoru Ivi Miljkoviću s Agronomskoga fakulteta u Zagrebu i napisu o Koydlu u knjizi „Povijest hrvatskog voćarstva“ iz 2017. godine.

Dr. sc. Rahela Jurković

Aktivnosti provedene u okviru programa „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“

Neke od provedenih aktivnosti programa opisane su u prethodnim radovima, no u ovome dijelu publikacije namjera mi je sažeti i obrazložiti što se programom htjelo postići i koji su njegovi rezultati.

Program je obuhvatio tri skupine aktivnosti:

- 1) Prenošenje i njegovanje požeškoga vinogradarskog običaja Grgureva i znanja o njemu na mlađe generacije;
- 2) Istraživanje kulturnoga dobra, koje uključuje dokumentiranje i bilježenje dosad neistraženoga i nezabilježenoga materijala o Grgurevu i vinogradarstvu u Požegi;
- 3) Populariziranje, promicanje i podizanje svijesti o kulturnome dobru održavanjem edukacija za građane, izložbe gimnazijalaca na temu Grgureva i vinogradarstva požeškoga kraja te pozivanjem predstavnika stranih država na proslavu Grgureva.

Provodeći te aktivnosti, ciljevi su bili:

- 1) Kod mlađih generacija osvijestiti važnost Grgureva i vinogradarstva za Požegu i potaknuti ih na sudjelovanje u zaštiti kulturnoga dobra;
- 2) Potaknuti istraživanja o neistraženim temama o kulturnome dobru;
- 3) Pridonijeti podizanju svijesti o dobru i promovirati ga u lokalnoj zajednici i izvan nje.

Sve smo navedene ciljeve ostvarili, i to na način opisan niže u tekstu, dok su rezultati cilja poticanja istraživanja o neistraženim temama vezanima uz Grgurevo prikazani u tekstovima prethodnih dvoje autora ove publikacije: Maje Žebčević Matić i Ivce Ajanovića. Ciljeve smo postigli provodeći aktivnosti planirane u vrijeme prijave programa na Poziv Ministarstva kulture, ali i provodeći aktivnosti koje su se, kao ideje gimnazijalaca uključenih u program, pojavile tijekom provedbe programa te smo ih potom i realizirali. Jedna od takvih aktivnosti bilo je promoviranje Grgureva i programa u Zagrebu.

U program su bili uključeni učenici trećih razreda (3. c i 3. d) Gimnazije Požega, koje su vodile i mentorirale profesorica geografije Marina Farkaš i profesorica povijesti Sanja Musil. U programu su sudjelovali (abecednim redom) sljedeći učenici: Ana Barišić, Jakob Berger, Ivana Blažević, Mia Brezar,

Martina Crnković, Dorotea Dvoraček, Lorena Ester, Dora Jakoubek, Paula Klanfar, Luka Kotorac, Matija Kovačević, Barbara Krpan, Danijela Kuba, Ena Lucić, Vanessa Lukas, Klaudija Mahaček, Helena Matanović, Lovro Matijević, Karla Pavić, Magdalena Peić, Dino Pleša, Patrik Rabić, Antun Romić, Marta Rotar, Melita Sabljak, Lara Šimunović, Sara Šimunović, Fabijan Šivo, Benedikt Tokić i Fran Petar Vojnović.

Dnevnik provedenih aktivnosti

U veljači i ožujku 2019. godine provedene su aktivnosti uključivanja gimnazijalaca u program. Na satovima izborne nastave Povijesti i Geografije učenici Gimnazije upoznali su se s programom i slušali su izlaganje više kustosice Gradskoga muzeja Požega, etnologinje Maje Žebčević Matić o Grgurevu, kao i izlaganje dr. sc. Rahele Jurković o kvalitativnim kulturnoantropološkim istraživačkim metodama. Pozivajući ih na korištenje navedenih metoda u aktivnostima programa u kojima će sudjelovati, učenici su prethodno sami odlučili provesti anketu među građanima Požege o Grgurevu. Rezultati ankete predstavljeni su niže. U tjednu prije Grgureva, 6. ožujka, profesor povijesti i geografije Goran Hruška u prostorijama Gradske knjižnice i čitaonice Požega održao je predavanje na temu „Požega u vrijeme osmanlijske vladavine i oslobođenje od Osmanlija“. Predavanje je bilo vrlo zanimljivo i dobro posjećeno, što govori i o interesu Požežana za teme posvećene povijesti njihova grada. Dio predavanja predstavljen je u tekstu autora u ovoj publikaciji. Uoči Grgureva neki su učenici, zajedno s profesoricama Sanjom Musil i Marinom Farkaš, te Majom Žebčević Matić i Rahelom Jurković, sudjelovali u proslavi Grgureva koja je održana u požeškim vinogradima 9. ožujka 2019. godine. Na samo Grgurevo, 12. ožujka 2019., gosti Grada i Gimnazije bili su veleposlanici i drugi predstavnici stranih veleposlanstava akreditiranih u Hrvatskoj. Posjet je detaljnije opisan u nastavku teksta. Događanja koja su uslijedila uključila su dodatno educiranje gimnazijalaca o Grgurevu. Goran Hruška 3. travnja 2019. održao im je predavanje pod nazivom „Požega i Požeška kotlina za vrijeme osmanske vlasti“. Učenici su 15. svibnja slušali i predavanje Ivica Ajanovića, poznatoga požeškog vinogradara i voćara, koji im je pričao o svojim iskustvima proslava Grgureva, kao i o vinogradarstvu požeškoga kraja. Samo tri dana nakon toga, 18. svibnja, putovali smo svi u Zagreb gdje smo predstavili Požegu, Grgurevo i vinogradarstvo požeškoga kraja na Kongresu studenata biotehnologije u Zagrebu, na Prehrambeno-biotehnološkome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Sljedeća aktivnost iz programa održala se u Požegi 5. lipnja u vinogradu gospodina Vlade Bauera, koji nam je opisao kako on, na toj živopisnoj i Požežanima dobro poznatoj lokaciji, slavi Grgurevo već više od trideset godina, od 1988. godine. Naš posjet vinogradu gospodina Bauera, kao i izlaganje Ivica Ajanovića i promociju Grgureva u Zagrebu, opisujem detaljnije u nastavku teksta. Početkom listopada 2019. godine slijedi još jedna aktivnost vezana uz program „Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja“, a to je izložba učenika Gimnazije o aktivnostima koje smo provodili u okviru programa. Otvorenje izložbe je 3. listopada 2019., a održava se u okviru Dana europske baštine.

Tijekom trajanja programa viša kustosica Gradskega muzeja Požega, etnologinja Maja Žebčević Matić provela je istraživanje, dokumentiranje i bilježenje etnološke građe vezane uz Grgurevo koja je dosad bila manje poznata ili potpuno nepoznata, odnosno neistražena. Gospodin Ivica Ajanović, vinar s dugogodišnjim iskustvom rada i praćenja vinogradarstva požeškoga kraja (koji je na tu temu objavljivao i stručne članke), proveo je istraživanje arhivske građe požeškoga vinogradara i voćara Stjepana Koydla (1883. – 1960.).

Program je obuhvatio i dvije promocije Grgureva izvan Požege. Prva je organizirana na način da su veleposlanici i predstavnici veleposlanstava stranih država akreditiranih u Republici Hrvatskoj sudjelovali u Požegi na proslavi Grgureva 12. ožujka 2019. godine. Druga promocija održana je u Zagrebu, na Kongresu studenata biotehnologije, 18. svibnja 2019. godine. Naše aktivnosti pratili su i lokalni mediji i Grad Požega te je o programu na internetskim portalima i u tiskovinama objavljeno desetak članaka.

Anketa učenika Gimnazije

Krajem veljače 2019. godine učenici Gimnazije sami su osmislili pitanja i proveli anketu među građanima Požege. Rezultati ankete pokazali su sljedeće. Na pitanje kada se slavi Dan grada Požege devet muškaraca i 11 žena točno je odgovorilo, dok osam muškaraca i šest žena nije dalo točan odgovor. Na pitanje zašto se 12. ožujka slavi kao Dan grada, 12 muškaraca i 11 žena odgovorilo je da se tim danom obilježava oslobođenje od Turaka, dok četvorica muškaraca i isto toliko žena nije znalo, a dvije su žene odgovorile i da se taj dan slavi Grgurevo. Na sljedeće pitanje, što je Grgurevo, deset muškaraca i osam žena odgovorilo je da je to Dan grada, četvorica muškaraca i dvije žene nisu znali, dvojica muškaraca rekla su da je Grgurevo dan

oslobođenja od Turaka, dvije žene odgovorile su da se na taj dan obilježava sveti Grgur, dok je pet žena odgovorilo da se radi o spomendanu na borbu protiv Turaka. Četvrto pitanje glasilo je: što znate o običajima vezanima uz Grgurevo? Devet muškaraca i 11 žena odgovorilo je da znaju za pucanje iz topova, za trojicu muškaraca i dvije žene to je značilo šetanje po brdima, za jednoga muškarca i dvije žene radilo se o ispijanju alkohola, za jednoga muškarca to je značilo druženje, a tri žene nisu znale odgovoriti na to pitanje. Posljednje pitanje u anketi koju su osmislili učenici Gimnazije glasilo je: kako Vi obilježavate taj dan? Odgovori su bili sljedeći. Najviše muškaraca (njih osam) i žena (njih devet) odgovorilo je: „nikako“; trojica muškaraca odgovorila su da pucaju iz topova, tri žene odgovorile su da se pije u vinogradu, za tri žene i jednoga muškarca to je značilo odlazak u grad, dok su jedan muškarac i jedna žena odgovorili da idu u vinograd, odnosno s obitelji provode taj dan u vinogradu.

Iz ove ankete možemo zaključiti sljedeće. Znatan broj građana još uvijek ne zna što je točno Grgurevo ni zašto se slavi. Druženje, kao jedna od bitnih komponenti obilježavanja Grgureva u požeškim vinogradima, spomenuo je kao dio toga običaja samo jedan ispitanik, dok znatan broj (polovica) ispitanika nije uopće obilježavala Grgurevo. Ova anketa učenika Gimnazije, koju bismo mogli nazvati pilot-anketom s obzirom na to da je obuhvatila tek mali broj ispitanika, pokazuje potrebu za provođenjem sveobuhvatnijega i većega istraživanja kojim bi se došlo do jasnih i konkretnih rezultata koji bi nam omogućili uvid u prihvaćenost Grgureva kao vinogradarskoga običaja i zaštićenoga kulturnog dobra među onima koji bi trebali biti njihovi nosioci – Požežanima (stanovnicima grada). Na takvome istraživanju mogla bi se napraviti temeljita i detaljna analiza koja bi dala i odgovor na pitanje kako bi se Grgurevo, kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske, moglo očuvati na način koji je i propisan u Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99): „poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama.“

Pritom se podizanje svijesti građana Požege o Grgurevu kao zaštićenomu hrvatskom kulturnom dobru čini možda i prvim korakom koji je potrebno napraviti na putu uključivanja građana u ono što je danas postala bit Grgureva, a koju održava još nekoliko vinogradara koji obrađuju svoje vinograde na obroncima Požeške gore koji okružuju samo središte grada: druženje Požežana i njihovih gostiju u prirodnome ambijentu vinograda uz pjesmu, glazbu, hranu i piće.

Posjet predstavnika stranih veleposlanstava Požegi na Grgurevo 12. ožujka 2019.

Na samo Grgurevo, 12. ožujka 2019., u okviru ovoga programa i uz potporu gradonačelnika Darka Puljašića i njegovih suradnika u upravi Grada Požege, u posjet Požegi došli su veleposlanici i drugi članovi veleposlanstava stranih država akreditiranih u Republici Hrvatskoj. Delegaciju stranih veleposlanstava činili su: veleposlanik Republike Koreje, Njegova Ekselencija Park Won-sup; veleposlanik Kraljevine Nizozemske, Njegova Ekselencija Henk Voskamp; zamjenica veleposlanika Sjedinjenih Američkih Država, gospođa Victoria Taylor; konzul u Veleposlanstvu Republike Koreje, gospodin Donghee Lee; ministar savjetnik u Veleposlanstvu Republike Slovenije, gospodin Matjaž Marko; i viša savjetnica u Veleposlanstvu Kraljevine Nizozemske, gospođa Nataša Galo Samac.

Posjetu se pridružio i dr. sc. Damir Ježek, dekan Prehrambeno-biotehnoškoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, rođeni Požežanin. Posjet je započeo u Gradskoj kući, gdje nas je primio zamjenik gradonačelnika, gospodin Ferdinand Troha. Nakon dočeka u Gradskoj kući otišli smo u razgledanje grada koje je vodila gospođa Silvija Podoljak, direktorica Turističke zajednice Grada Požege. Posjetili smo i bisere sakralne umjetnosti u Požegi: crkvu sv. Lovre i katedralu sv. Terezije Avilske s riznicom. U podne smo došli u Gimnaziju Požega, gdje su nas primili ravnateljica dr. sc. Vesna Vlašić, učenici i profesori Gimnazije. U knjižnici Gimnazije održano je predstavljanje o kojemu je učenica trećega razreda Gimnazije Karla Pavić napisala sljedeće²³:

„Nakon uvodnih riječi i pozdrava ravnateljice dr. sc. Vesne Vlašić, učenici izborne nastave iz geografije i povijesti Ena, Lovro, Fabijan, Lara i Helena, predstavili su našu školu kroz prigodnu prezentaciju koju su napravili pod vodstvom profesorica Marine Farkaš i Sanje Musil.

Učenici su postavljali vrlo zanimljiva pitanja našim gostima na koja su oni vrlo rado odgovorili. Tako smo saznali i nešto novo što dosad možda nismo znali, npr. koje su pedagoške mjere za *markiranje* s nastave u Republici Koreji ili kako izgleda školovanje u Nizozemskoj.

Ubrzo smo se galerijom uputili prema školskome muzeju, gdje su nam učenice izborne nastave Ivana, Daniela, Sara i Paula predstavile zastavu Gimnazije te sadržaj muzeja. Nakon muzeja uputili smo se ka zvjezdarnici

²³ Izvor: <http://www.gimpoz.hr/novosti/2101-posjet-veleposlanika-gimnaziji-povodom-dana-grada>, pristupljeno 17. lipnja 2019.

gdje su nam je ukratko predstavili učenici Dino i Fran Petar, a naši su gosti uživali u prekrasnom pogledu.

Našim se gostima jako svidio naš grad, a osobito naša škola koja svoju odgojnu i obrazovnu misiju ima još od 1699. godine. Učenici i djelatnici Gimnazije počašćeni su što su upravo oni ugostili veleposlanike i njihove zamjenike. Nadamo se da će ovakvih međunarodnih posjeta u budućnosti biti više jer su izvrsna prilika za usavršavanje engleskoga jezika i razmjenu iskustava.“

Izlaganje Ivica Ajanovića u Gimnaziji Požega 15. svibnja 2019.

Ivica Ajanović dvadeset godina radio je na Ratarnici, sadašnjoj Poljoprivredno-prehrambenoj školi u Požegi. On je svoje izlaganje gimnazijalcima započeo objašnjenjem da prezime fra Luke Ibrišimovića najvjerojatnije dolazi od arapske riječi za svilu, tj. svilin konac („ibrišim“), jer se Lukina obitelj vjerojatno bavila uzgojem svile. Dotaknuo se i upitnosti same godine bitke: radi li se o 1688. godini, kako je danas uvriježeno navoditi godinu oslobođenja Požege od Osmanlija, ili o 1689. godini, kako je navedeno na spomeniku fra Luki Ibrišimoviću koji se nalazi ispred požeške katedrale? Napomenuo je i da je upitna sama uključenost fra Luke Ibrišimovića u završnu bitku nad Turcima jer je on u to vrijeme već bio stariji čovjek (imao je sedamdeset godina) i bolestan. Izlaganje je nastavio govoreći o požeškim vinogradima i proslavama Grgureva. Najvećim su dijelom bogatije požeške obitelji imale vinograde na obroncima Požeške gore ponad grada (Kraljević, Thaller), kao i osobe iz političkoga života. Franjo Ciraki, koji je bio požeški gradonačelnik pune dvadeset i tri godine, u svojim je dnevnicima 1905. i 1912. godine spominjao Grgurevo. Za toponim Sokolovac (ime brda iznad grada) neki su, prema Ivici Ajanoviću, tvrdili da potječe od ptice sokol, no najvjerojatnije je nastao po fra Luki kojemu je nadimak bio Sokol. Požeški franjevci bili su vrsni vinogradari i na Sokolovcu su obrađivali vinograde. Kada bi netko iz Požege htio ponuditi goste dobrim vinom, rekao nam je gospodin Ajanović, otišli bi kod franjevaca, u franjevački samostan. Nekada su se dan uoči Grgureva održavale mise u franjevačkome samostanu, a navečer bi bio priređen prigodni domjenak, gdje se družilo i razgovaralo o Grgurevu. To je bio svojevrsni uvod u Grgurevo, a na samo Grgurevo išlo bi se u vinograde, pucalo bi se iz topova i veselilo. Ivica Ajanović dotaknuo se i pitanja „tko je prvi počeo“ slaviti Grgurevo nakon 1945. godine. Prema njemu, neki smatraju da su proslave započeli poštari jer je u to vrijeme jedan od direktora

pošte, Ivo Polanc, bio i vinogradar i imao je vinograd na Sokolovcu. Okupljao je oko sebe poštare i oni su obilježavali Grgurevo. Poštari su išli i kod vinogradara Barišića. No pravi početak Grgureva sezao je dalje u prošlost. Poznati Požežanin iz 19. stoljeća, Miroslav Kraljević, izdavao je časopis „Slavonac“ u kojemu je, prema riječima gospodina Ajanovića, zabilježeno obilje materijala o Požegi i događanjima u gradu te je časopis sadržavao kolumnu koja se zvala „Svaštice“. Godine 1865. u „Svašticama“ Kraljević opisuje Grgurevo, pjesnički i nadahnuto, kako je rekao gospodin Ajanović. Opisao je kako je Grgurevo bilo organizirano, tko je sudjelovao u obilježavanju proslave te je iz toga opisa bilo jasno da je u njemu sudjelovalo jako puno Požežana. Kraljević je opisao i što se taj dan donosilo u vinograd i od čega se sastojala gastronomska ponuda (što se jelo i pilo). Naš je izlagač pročitao dio iz navedenih „Svaštica“ koje su objavljene i 1. ožujka 2012. u „Glasniku fra Luke Ibrišimovića“, a koji je upravo on i uredio. „Glasnik“ je objavljen kao prilog tjednika „Kronika požeško-slavonska“.

Slijedi prijepis cijeloga teksta „Svaštica“ Miroslava Kraljevića o Grgurevu 1865. godine, preuzetoga iz „Glasnika fra Luke Ibrišimovića“. Nastao 154 godine prije održavanje našega programa, tekst je svjedočanstvo tadašnjega vremena i značenja koje je Grgurevo imalo za građane Požege, načina kojim se prezentiralo značenje toga dana kao obilježavanja oslobođenja grada od osmanske vladavine, te načina kako su Požežani toga vremena obilježavali ovaj vinogradarki običaj. Taj je citat ujedno i primjer jezika i jezičnoga izričaja kojim se 1865. godine pisalo u Požegi.

„U Požegi. Dan Grgureva, 12. ožujka, osvanuo nam liep i ugodan, kao što je njekoć praotcem našim slavan i slobodan. Od vajakada se taj dan veselim oduševljenjem i narodnim ponosom obhadja na naših brdih u onu uspomenu, kad nam je grad i okolica poslednji put od turskog gada očišćena. Malo i veliko se tomu danu njekim ponosom raduje, a kad osvane oduševljenjem motri svoju postojbinu, koja mu se taj dan u njekom osobitom caru pokazuje. Na naši brdih ima svaki gradjan kakav takav vinogradić, a imućniji liepe vinograde, gdje-koji i ponosne kule u njih. Svaki se k svomu sa svojim penje, ponesav čuturu i torbu sa kolači te si sjedne na brajdu, pak skupiv oko sebe sve što cieni i miluje, diše ugodnost i oduševljenje. Kad podne udari, zatutnje sa svih brežuljakah mali topovi (mužari), pa tako brez prestanka do tvrda mraka. Pod večer se diže dim na svih stranah i bukti kao gjurgjev kries vatra, kod koje se sladki ćevap na ražnju vrti. Zdravice, što se tudie pod vedrim nebom napijaju, namijenjene su svemu, što je pravomu domaćem sinu milo te su posve drugoga duhajneg li one, što ih vesela družina

u sobi izpija. – Na najljepšem vršku, što baš nad Požegom gospoduje siedi biela liepa koljibica našeg gradskoga satnika Filipa Thallera. On naše gorelist, sakuplja radostno oko sebe vazda goste, te ga i ove godine posjetom počaste mnogobrojna i najotmjenija lica našega grada, koje je on ljubeznim srcem i obilnom podvorbom baš po naški počastio. Zvuči milozvučne glasbe i naših krasnih narodnih melodijah punili su grudi blagom nasladi, a gostoljubive rieči njegove, kao što i njegove vriedne braće, tako i inih njegovih mnogobrojnih čestitih gostiuh bili su pravi izrazi srdca, koje je puno radosti i dobre volje. U takovu uzhitu zapadne i milo sunašce, pošto nas je cio dan liepo grijelo, a mi ga pračasmo željom da osvane čim prije drugomu, kad će cijeli naš jug slaviti dan sveobćeg oslobodjenja braće naše od turskog robstva. Na to izidje bled i pun mjesec da bude svjedok te obće srdačne razkoši, da poprati čarobnim svjetilom svojim te današnje borioce u mirni stan te pripravi oči, koje sada samo k nebu gledahu i srdca, koja tihu molitvu šaptahu k tihu pokoju – a kriesnice (rakete) kao iskre zahvalna srdca dizahu se svaki čas brzinom od munje onamo, odkale nam dolaze milosti, blagoslov i sve kamo ih šalje zahvalno i bogoljubno srdce. – S druge strane kao takmac toga vrška stoji vinograd baš na brdu koje se zove po imenu Slavnoga Sokola Luke današnje uspomene glavnog junaka Sokolovac, gdje se vidi koljibica gradjanina našega Ante Trnačića, gdje je mnogobrojnog gradjanstva sakupljeno bilo, i pod večer su se ta dva mjesta u pušćanju kriesnicah i raszvjetljivanju na ugodnost gledaocah natjecala.“

Kod spomena kula u vinogradima Ivica Ajanović učenicima je objasnio da se to odnosilo na obitelj Thaller, koja je kod kapele svetoga Vida imala vrlo lijepo zdanje, kako je rekao, osmerokutnu građevinu na kat. Riječima gospodina Ajanovića: „Kada ste došli ispred nje, ili s kule, vidjelo se sve, od Psunja pa čak dolje do Krndije. Neki tvrde da su se dalekozorom za lijepih dana čak mogli vidjeti vrhovi đakovačke Katedrale ili gorja Meček u Mađarskoj.“

Ivica Ajanović u svome se izlaganju dotaknuo i vinogradarskoga ćevapa koji je spomenut u Kraljevićevu tekstu i koji je prepoznat kao dio vinogradarskoga običaja Grgureva – zaštićenoga nematerijalnog kulturnog dobra. Radi se, prema Ivici Ajanoviću, o jelu koje spaja dvije vrste mesa s puno povrća, što se umota u papir i peče na ražnju, oko dva do tri sata. Na pitanje priprema li on vinogradarski ćevap, odgovorio nam je da ga priprema, ali ne za Grgurevo jer priprema toga jela dugo traje. Osim toga, vrijeme na Grgurevo uglavnom je loše pa pripremu ćevapa ostavlja za druge prilike. On za proslavu Grgureva u svome vinogradu priprema uglavnom kotlovinu. Ispričao nam je i kako su se privatne proslave Grgureva odvijale. U početku su požeški vinogradari zvali

svoje prijatelje „sa svih strana“ i oni bi sljedeće godine povelili još ponekog prijatelja pa je došlo do toga da su pojedini požeški vinogradari imali čak i dvjesto i više ljudi u svome vinogradu te su morali raditi i dva Grgureva da bi zadovoljili sve zahtjeve. Malo-pomalo to je postalo veliki požeški „brend“, kako je rekao gospodin Ajanović, koji danas koristi i Turistička zajednica i Grad kao jedno osebujno događanje. Turistička ponuda, objasnio je, sastoji se od šetnji kroz vinogorje uz degustacije hrane i pića kod pojedinih vinogradara, a to je još posljednjih godina nadopunjeno i ponudom bicikla za najam pa biciklisti voze po stazi uz vinograde te zastanu kod vinogradara da nešto pojeduju i popiju. U gradu se održavaju tematske izložbe i ono što je zanimljivo, rekao nam je Ivica Ajanović, je to da su nedavno požeški vinogradari dobili prostor starih tunela iza požeške Knjižnice, gdje posljednjih godina uoči Grgureva održavaju vinske večeri. Na njima se poslužuju mlada vina i ta su događanja jako dobro posjećena. To je i veza Grgureva s vinogradarima, rekao je gospodin Ajanović. Potom je povezao vino i doba fra Luke Ibrišimovića objašnjavajući da je vino tada slovalo kao neka vrsta lijeka. Pročitao je i dio pisma koje je fra Luka pisao zagrebačkomu biskupu i u kojemu je spomenuo oskudicu hrane i pića koja je tada vladala u Požegi: „Što se tiče živežnih namirnica, zaista nam je bijedna ishrana. Ona se doduše još može podnijeti. No uopće nemamo gutljaj vina. Neka se stoga Vaše Presvjetlo i prečasno gospodstvo udostoji dobrostivo udijeliti nam jednu malu bačvu vina i poslati je Savom.“²⁴ Na kraju izlaganja Ivica Ajanović ispričao nam je kako su izgledale njegove proslave Grgureva. Započeo ga je slaviti s petnaest godina u svome obiteljskom vinogradu pa potom i kod prijatelja i rodbine. Spomenuo je i pucanje iz topova (mužara). Saznali smo i da ima top koji se zove Zvonimir (po imenu njegova pokojnog ujaka, čiji je vinograd naslijedio), a na pitanje kako se topovi ostalih vinogradara zovu, odgovorio je da su se razna imena koristila, uključujući imena kao što su Ibri i Mustafa. Svaki je vinograd imao i svoje priče i anegdote vezane uz proslave Grgureva. Nakon Drugoga svjetskog rata bilo je zatišje jer, prema njemu, tadašnja vlast nije gledala povoljno na proslave Grgureva. Vinogradari su uglavnom bili vjernici pa vlasti „nisu dale da se na taj način slave vjerske svečanosti“ (jer je događanje bilo vezano uz franjevca), no postepeno se takvo shvaćanje mijenjalo i vinogradari su slavili Grgurevo. No u današnje vrijeme se (opet) manje puca iz topova jer novi propisi nalažu dobivanje atesta za topove i polaganje ispita za topnike, a to se sve i plaća te vinogradari nisu skloni sve te

²⁴ Tekst je objavljen i u navedenom „Glasniku fra Luke Ibrišimovića“, a kao njegov izvor navode se „Pisma fra Luke Ibrišimovića zagrebačkim biskupima (1672. – 1697.)“. Priredili: Josip Barbarić i Miljenko Holzleitner, 2000. Jastrebarsko: Naklada Slap.

propise ispunjavati i plaćati uz to vezana davanja pa stoga u svojim vinogradima i manje pucaju. Zbog toga je i općenito pucnjave na Grgurevo sve manje i manje. Puca se po odobrenju Grada, kako je rekao gospodin Ajanović, i tamo „još negdje iz ponekih prikrajaka“ u koje baš policija i ne može doći. Prema njemu, to je problem koji vjerojatno treba riješiti Grad Požega ako želi da Grgurevo opet bude onako „jako glasno kao što je to nekad bilo“. Spomenuo je i da je Grgurevo i pucanje na Grgurevo ovisno i o vremenu, o čemu je još i Ciraki pisao: za lijepih se dana puno pucalo, a za ružnijih i kišnih manje. Ivica Ajanović svoje je izlaganje završio pokazujući učenicima Gimnazije fotografije s proslava Grgureva na kojima je sam sudjelovao.

Predstavljanje Grgureva u Zagrebu 18. svibnja 2019.

O predstavljanju Grgureva i programa u Zagrebu najbolje svjedoči tekst koji je napisala učenica Gimnazije Karla Pavić, i koji su potom prenijeli požeški internetski portali te je objavljen i na mrežnim stranicama Gimnazije Požega²⁵:

„Grgurevo, jedinstvena požeška manifestacija čija je tradicija vezana uz vinogradarske običaje, a održava se 12. ožujka, kada se slavi i Dan grada, predstavljeno je 18. svibnja na Kongresu studenata biotehnologije na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu u Zagrebu. U sklopu programa 'Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja' koji je pokrenula dr. sc. Rahela Jurković, manifestaciju su prezentirali učenici Gimnazije koji su ujedno predstavili svoju školu koja ove godine slavi 320. obljetnicu.

Ciljevi su programa, među ostalim, istaknula je dr. Jurković, njegovanje tradicije Grgureva i prenošenje znanja o njemu na mlađe generacije, a uključeni su Grad Požega, Gradski muzej, Turistička zajednica, Gimnazija i Udruga vinogradara, vinara i voćara 'Stjepan Koydl'. Podupire ga Ministarstvo kulture, a prezentacija i odlazak gimnazijalaca u Zagreb ostvareni su zahvaljujući gradonačelniku Darku Puljašiću i Gradu Požegi. Predstavljanju je prisustvovalo oko stotinu sudionika Kongresa, predstavnika akademske zajednice, Ministarstva kulture i Požežana koje je privukao upravo program 'Požega, Grgurevo i tradicijsko vinogradarstvo požeškog kraja'.

Uz ravnateljicu dr. sc. Vesnu Vlašić, prvu ženu na čelu Gimnazije u Požegi, o dugoj povijesti škole osnovane davne 1699. govorila je učenica Ana Barišić

²⁵ Izvor: <http://www.gimpoz.hr/novosti/2141-pozega-grgurevo-i-tradicijisko-vinogradarstvo>, pristupljeno 1. srpnja 2019.

koja je podsjetila i na njezine slavne đake, poput pjesnika Dobriše Cesarića, povjesničara Julija Kempfa te istraživača Dragutina Lermana. Običaje vezane uz Grgurevo, koje se obilježava u spomen na 12. ožujka 1689., kada su, prema predaji, Požežani predvođeni fra Lukom Ibrišimovićem Sokolom otjerali Turke, predstavila je etnologinja Maja Žebčević Matić, ističući kako se toga dana u vinogradima na obroncima brda oko grada slavi uz pucanje iz topova mužara te obilje jela, pića i pjesme. Da je požeška dolina poznata i po vrsnim vinima podsjetila je gimnazijalka Mia Brezar, dok je njezin kolega Luka Kotorac prezentirao rezultate ankete koja je pokazala da stariji naraštaji Požežana znaju više o svom Danu grada nego mlađe generacije.

Zato je upravo prema mladima usmjeren program popularizacije Grgureva pa su i studenti PBF-a, kao i njegovi djelatnici na čelu s dekanom prof. dr. sc. Damirom Ježekom, koji je također Požežanin, pozvani da se nagodinu priključe proslavi. Dekan Ježek također je govorio o povezivanju vinogradarstva i biotehnologije. Prezentaciju je vodila Helena Matanović, a Lara Šimunović na kraju je podsjetila i na druge učeničke aktivnosti u sklopu programa. Mentorice učenicima su profesorice geografije i povijesti Marina Farkaš i Sanja Musil.

Gimnazijalci su za boravka u Zagrebu također posjetili Muzej naivne umjetnosti.“

U posjetu Vladi Baueru 5. lipnja 2019.

Poznati požeški vinogradar i vinski kardinal Vlado Bauer primio nas je u svome vinogradu 5. lipnja 2019. kako bi upoznao gimnazijalce s običajima vezanima uz vinogradarstvo i vinarstvo požeškoga kraja u koje je uključen. Učenici su došli u pratnji profesorice Sanje Musil i profesora Dragana Silukovića te voditeljice programa Rahela Jurković, a posjetu su se pridružili i dr. sc. Žarko Španiček, pročelnik Konzervatorskoga odjela Ministarstva kulture u Požegi, te viša kustosica Gradskoga muzeja Požege Maja Žebčević Matić. S nama su bili i požeški novinar Jelenko Topić i fotograf Dušan Mirković, koji su ovo događanje zabilježili i objavili na požeškome internetskom portalu www.pozega.eu.

Dan dolaska u vinograd gospodina Bauera bio je sunčan i topao, no oblaci su najavljujivali i skorbu kišu. Po dolasku u vinograd, jednoj je gimnazijalki gospodin Bauer pružio mali daljinski upravljač i zamolio je da pritisne jednu od njegovih tipki. Začudnoga izraza lica poslušala ga je i na dodir tipke oglasilo se zvono na vinogradarskoj kući koja se nalazila tik do nas. Gospodin Bauer objasnio je

da je to dio njegova protokola kojim gostima želi poželjati i zvučno obilježiti dobrodošlicu u njegov vinograd. To zvono neki nazivaju i „kardinalskim“ jer je gospodin Bauer vinski kardinal poznat i izvan granica Požege i Požeško-slavonske županije.

Gospodin Bauer upoznao nas je sa svojim vinogradom i proslavama Grgureva koje u njemu održava od kasnih 1980-ih godina. Vinograd se nalazi na Požeškoj gori, lokalitetu zvanomu Fratrovica i brdu Veliki Kamen, nedaleko od centra grada Požege i u blizini izvora pitke vode koju smo i kušali, s domaćim sirupom od bazge. Sjeli smo u hladovinu terase vinogradarske kuće, pili sok od bazge i slušali izlaganje gospodina Bauera. Prvo što je spomenuo bilo je pucanje iz požških vinograda na Grgurevo, kao sjećanje na dan kada su Požežani oslobodili svoj grad od Osmanlija, stvarajući buku koja je potom kod neprijatelja stvarala nemir i bojazan. O tradiciji održavanja Grgureva rekao je da je ona vezana uz činjenicu da su požški obrtnici, doktori, intelektualci, pravnici i drugi imali vinograde na Požeškome gorju. To se i dosad na neki način, rekao je Vlado Bauer, održalo, no došlo je do određene stagnacije u obrađivanju vinograda na brdima iznad centra grada. Velika prednost tih vinograda bila je ta što se nije radilo o velikim parcelama zemlje, pa su nakon svoga uobičajenog posla vlasnici vinograde mogli obrađivati i imati svoju kapljicu vina, kako je rekao gospodin Bauer. Naravno, radilo se o onima koji su željeli odnosno voljeli imati svoje vino. Takav je i on bio: ono što bi u vinogradu uzgajao, odgajao bi i u podrumu njegovao, a na kraju se to i popilo. Prisjetio se obilježavanja Grgureva iz vremena svoga djetinjstva: u samome gradu Požegi nalazila se kuća obitelji Ivković u kojoj je vlasnik pucao za Grgurevo iako u vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata tadašnja vlast „nije voljela pucanja“, kako je rekao. No ipak se pucalo po vinogradima, napominjući da je pucanje bilo i opasno i da su se neki i ozljeđivali. Trebalo je stoga biti oprezan s pucanjem. On je 1960-ih, već u dobi od 14/15 godina, išao za Grgurevo u vinograde. I kada bi snijeg napadao, opet bi išli u brda – u ruksak bi stavili hranu i piće i išli bi, ispričao nam je. Tako da je, prema gospodinu Baueru, Grgurevo uvijek privlačilo i mlade.

Vlado Bauer 2018. godine proslavio je 30 godina tradicije obilježavanja Grgureva u svome vinogradu. Godine 1988. kupio je vinograd u kojemu nas je dočekao 31 godinu poslije. Zemljište je u trenutku kupnje bilo zapušteno jer ga prethodni vlasnik, obrtnik kao i gospodin Bauer, godinama više nije mogao obrađivati. Vlado Bauer vinograd je kultivirao na način kojemu smo mi svjedočili tijekom našega posjeta: uredno obrađena loza, voćke, trava, cvijeće... Njegov se vinograd nalazio nedaleko od centra grada, što je smatrao

velikom prednosti. Kako je rekao: „Ni pet minuta autom od centra baroknog grada mi se nađemo u jednom sasvim drugom ambijentu, u jednoj pravoj prirodi, gdje je mirno, ptice pjevaju i na neki način je tu zaista ugodno biti.“ I zaista, ptičice su glasno pjevale i te srijede, 5. lipnja, kada nas je gospodin Bauer primio u svome vinogradu. Rekao nam je da na površini vinograda koju ima uzgoji grožđa od kojega u najboljoj godini proizvede oko 1500 do 1600 litara vina. Sve se vino, naravno, i popije, a za Grgurevo se kod njega piju vina i svih ostalih vinogradara iz vinskih podruma cijele Požeške kotline: Bartolovića, Enjingija, Galića, Krauthakera, Kutjeva i vina Kutjevačkoga podruma, Markote, Tandare, itd.

U svome vinogradu svake godine gospodin Bauer 12. ožujka, bilo kiša ili snijeg ili sunce, slavi Grgurevo. On proslave nije radio samo „za nas Požežane koji znamo kako to izgleda“, kako je rekao, nego mu je intencija bila da i drugi vide te proslave. Kako je bio obrtnik, imao je poslovne partnere izvan Požege i njih je pozivao na proslave Grgureva u svoj vinograd: „da se druže“, objasnio je i nastavio: „a normalno je da se i o nekim poslovima razgovara... dakle da to prikazemo i približimo i drugim ljudima koji to nikada nisu vidjeli. To smo uspjeli tako da ja na te dane imam tu oko 200, 300 ljudi na ovoj cijeloj površini, koji dođu i odu i u tom smislu pomognu tu tradiciju. Sva ova imena koja su gore [napisana na panoima izvještenima na vanjskim zidovima kuće, op. a.] na neki način ovjekovječena, su gospoda i firme koji su mi pomogli i tako na tim panoima piše svake godine tko je pomogao jer ja to sam ne bih mogao napraviti zbog financijskih troškova koji nisu mali. Tako da na taj način odajemo priznanje ljudima koji su na taj način pomagali i pomažu da se ta tradicija održi, a ja sam samo taj koji sve to koordinira, odnosno dosta se tu mora i raditi. No, kada se nešto voli, onda i nije teško. I onda jednom godišnje budemo malo umorni, ali nakon četrnaest dana mislimo: opet će biti Grgurevo!“

Pisani ili usmeni trag o Grgurevu koji on pamti bio je taj da su „čak i naši poštari“, kako je rekao, slavili Grgurevo jer je njihov šef Ivo Polanc imao vinograd. Dodao je: „Odnijeli bi poštu pa oko pola dva odu u brdo, pa sve dok se vidi, odnosno do sitnih sati. I oni su jedni od onih koji su održali tu tradiciju. Ali vinogradari su ti koji su nosili taj događaj, odnosno, bez obzira subota, nedjelja, utorak... uvijek na taj dan je to moralo biti. Gospoda koja nam tu dolaze isto se tome privikavaju i poštuju tu tradiciju i volimo da to bude na taj dan. Imamo slučaj i da napravimo presedan. Netko ne može doći, a drag nam je, onda mu napravimo u subotu i onda imamo dva Grgureva – malo i glavno. Dakle, i na taj način želimo izaći ususret tim dragim ljudima koji na taj dan žele

doći u Požegu, odnosno uoči Grgureva ili poslije.“

O pucanju iz topova gospodin Bauer rekao nam je sljedeće: „Dakle, rekli smo o tim topovima, mi smo ih malo modificirali i kultivirali da to bude jednostavnije. Ovdje sam čak uveo i jedan običaj da kad netko dođe i tko želi da bude topnik čak dobije i diplomu, zahvalnicu, da je napunio top, opalio i da je buka dobra bila. I onda dobije priznanje... i onda vidim po kancelarijama da stoji ta diploma.“ Na taj način se, kako je rekao, o Požegi čuje i izvan lokalnih i regionalnih granica.

Dodao je i sljedeće: „Ove godine smo napravili još jednu radnju, a to je ploča s plastikama. Na njoj su nazivi mojih prijatelja i sponzora vinara. Imamo jedno koplje i s jedno pet metara pogodite što pogodite... To smo smislili ove godine da upotpunimo taj događaj.“

Osim toga, posjetitelji Grgureva kada dođu u njegov vinograd dobiju platneni tobolac (etui) u koji se stavi čaša i tako si gost sam može točiti iz buradi koja se za Grgurevo nalazi oko vinogradarske kuće Vlade Bauera. Taj etui ostane gostima i kao dokaz da su bili u Požegi na Grgurevu, ali i kao uspomena na taj dan.

U vinogradu je obavezno sudjelovanje tamburaša, a osim puno vrsta vina poslužuju i puno vrsta domaćih jela. Naprimjer, svježe kobasice kuhaju u vinu, što je, prema riječima gospodina Bauera, pjesnik Šenoa negdje i zapisao: da je jeo samo kobasice kuhane u vinu.

Na pitanje što se mijenjalo u proslavama svih tih godina koliko on slavi Grgurevo u svome vinogradu, Vlado Bauer odgovara da se promijenilo to da sada svi oni koji kažu da će doći kod njega na Grgurevo svakako i dođu. Kada je tek počeo slaviti Grgurevo, neki su obećavali doći pa nisu došli, no sada se to promijenilo i dolaze svi pozvani. Osim toga, povedu još i druge sa sobom: „Ja dolazim – kaže i onda još dođe njih četiri“, objasnio nam je gospodin Bauer. Posljednjih godina, dakle, gospodin Bauer uočava jednu privrženost proslavama Grgureva u njegovu vinogradu i stava pozvanih da „nema odustajanja“ od dolaska, bez obzira na to kakvo vrijeme taj dan zadesi Požegu.

Spomenuo nam je i da je tradicija Požežana ta da na Grgurevo gdje god da idete, dobrodošli ste – ne trebate ni biti pozvani. Slobodno možete navratiti u nečiji vinograd iako niste primili poziv vlasnika. Dodao je: „Požežani se, u principu, ne zovu, već dođu.“

Vlado Bauer objasnio nam je i svoju titulu vinskoga kardinala. To je dio tradicije vezane uz vino kada on „svima napravi Martinje“, kako je rekao, „ništa im ne računa za to“ i na taj način mijenja usluge s vinogradarima: on im

„krsti“ mlado vino, a oni njemu za Grgurevo osiguraju vino za njegove goste. Gospodin Bauer prvo je 25 godina bio vinski biskup te je s dvojicom ministranata u vrijeme oko i na dan Martinja (11. studenoga) obilazio podrume te bi vodio ceremoniju pretvaranja mošta u vino. Objasnio nam je da je to običaj Zagorja koji je i Slavonija prihvatila. To je ujedno i povod za druženje vinogradara i svih koji vole vino. Neki njegovi prijatelji sjetili su se da bi ga trebalo promovirati u kardinala te je to i učinjeno u podrumu vinara Krauthakera. On je jedini vinski kardinal u Hrvatskoj jer, kako je rekao, nitko drugi nema takav „staž“ krštenja mošta u vino kao što ga on ima. Kao vinskoga kardinala zvali su ga i izvan Hrvatske i on taj običaj „ozbiljno vodi“, kako nam je rekao, a tako ga prihvaćaju i podrumari. Dodao je da je Martinje praznik podruma, dok su Vincellovo (običaj vezan uz početak vinogradarske godine), kao i Grgurevo događanja „u brdu“, misleći na požeške vinograde.

Gospodin Bauer za kraj svoga izlaganja pripremio nam je i zakusku koju smo svi rado prihvatili: mast namazanu na kruh posutu crvenom mljevenom paprikom i kobasice (koje, ipak, nisu bile kuhane u vinu). Gimnazijalcima je poručio da su dobrodošli kod njega u vinogradu i da u njemu mogu organizirati i neke svoje proslave. Oni su taj poziv oduševljeno prihvatili i nekoliko dana nakon 5. lipnja 2019. i našega posjeta gospodinu Baueru kod njega su u vinogradu proslavili kraj svoje 2018./2019. školske godine.

Učenci istražuju Grgurevo
autor Sanja Musil

Izlaganje Rahele Jurković u Gimnaziji
autor Sanja Musil

Izlaganje Maje Žebčević Matić u Gimnaziji
autor Sanja Musil

Učenici kreću u istraživanje
na Grgurevo 2019,
autor Sanja Musil

Učenice s počasnom gardom
autor Sanja Musil

Kod Farkaševih na Grgurevu
autor Sanja Musil

Priprema za pucanje iz topa na Grgurevo 2019
autor Maja Žebčević Matić

Uspomena na Grgurevo 2019
autor nepoznat

Izlaganje Gorana Hruške u Gimnaziji
autor Sanja Musil

Izlaganje Gorana Hruške u Gradskoj knjižnici
autor Rahela Jurković

Posjet predstavnika stranih veleposlanstava Gimnaziji
arhiva Gimnazije

Izlaganje Ivica Ajanovića u Gimnaziji
autor Rahela Jurković

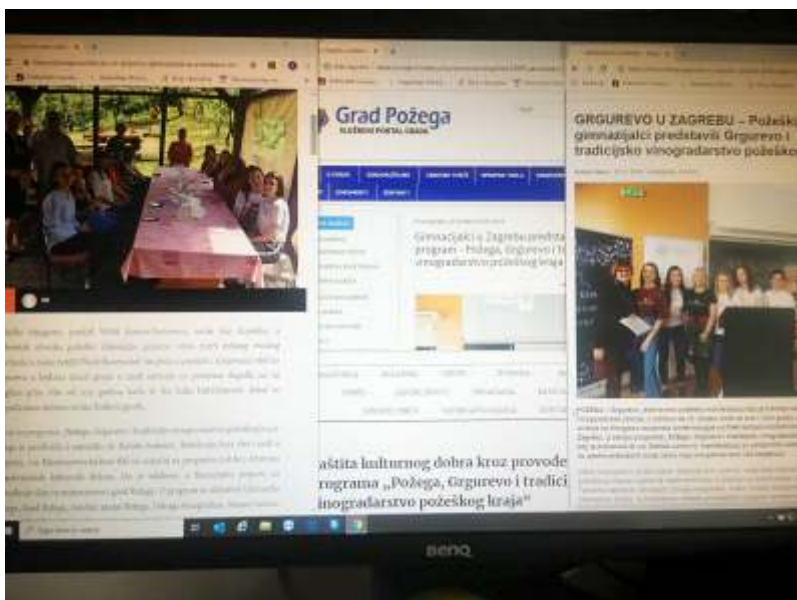
Predstavljanje programa u Zagrebu
arhiva Kongresa studenata biotehnologije

Predstavljanje Grgureva u Zagrebu - auditorij
arhiva Kongresa studenata biotehnologije

Kod Vlade Bauera u vinogradu
autor Dušan Mirković

Medijska popraćenost programa

978-953-48711-0-2